

TRANSILVANIA

Anul 56.

Martie 1925.

Nr. 3.

Toma G. Masaryk.

Toma G. Masaryk, un „om“.

Dacă Napoleon, după o audiență acordată lui Goethe, a exclamat: iată un *om!* omenirea din ziua de astăzi, omenirea sângerândă, omenirea cuprinsă de grozavă insomnie, omenirea ce caută ancora de scăpare-morală din vârtejul de patimi — ar putea rosti, de sigur, privind la reprezentantul actual de pe tronul democratic al Cehoslovaciei: iată — un *om!*

Să ne dăm mai bine seama despre acest adevăr, analizând *câteva* din caracteristicile tinărului-bătrân Toma G. Masaryk.

Ziarele din Cehoslovacia au publicat cu săptămâni înainte, de aniversara de 75 de ani a președintelui preamărit: «Cinstiți ziua nașterii, de 75 de ani, a președintelui Republicei, cu *donățiuni pentru fondul răposatei soții a președintelui, ca să se ridice un sanatoriu de copii*». Știa presa cehoslovacă cumcă, făcând propagandă în spiritul acesta, va fi pe placul, va lucra în spiritul acestui patriot—«om». Știa că alinarea durerilor sociale pricinuitește conducătorului statului o bucurie mai mare, decât orice tămâiere plină de fast poruncit.

Ca student, înaintând teza sa de doctorat la Viena, a scris în «curriculum vitae», în biografia sa, că profesează principiile lui Cicero și ale lui St. Mill, în cece privește concepția lor de «cetățean» și de «naționalism» (cita din Mill pasagiul din «Logică», cartea VI. cap. 10). Istoricul ceh Ian Herben citează pasagiul lui Mill: «A treia *condiție esențială* a statorniciei *unei societăți politice* este principiul tare și eficace al *cohezunii membrilor acestei societăți*. Ahea dacă trebuie să o spunem că nu înțelegem naționalitatea în sensul vulgar al acestui nume: adevă în forma de *antipatie absurdă față de streini*, de apatie față de prosperitatea generală a neamului omenesc sau preferirea nedreaptă a presupusului interes a propriei noastre patrii, iubirea față de însușiri rele, fiindcă sunt naționale, sau displăcerea de a lua binele, care se poate găsi, în alte țări. Ne gândim la *principiul simpatiei și nu la acela al dușmăniei; principiul unității și nu acela al diviziunii*. Ne gândim la simțământul *interesului comun* între aceia, cari trăiesc sub acelaș regim, în granițele comune, naturale sau istorice. Ne gândim ca o parte a societății să nu se considere ca streină față de celelalte părți, ca să atribuie o valoare legăturilor reci-

proce, ca să simtă, cum sunt un popor (people), că *soarta îl leagă deolaltă*, că nenorocul ce-l ajunge pe unul din concetățeni îi ajunge și pe ei și că nu doresc să se elibereze, rupând legăturile, într'o restriște comună». (După «Pr. Presse», 7 III, 1925.)

Ca student convoacă M. odată, în apropierea Vienei, pe câțiva prietini, camarazi și le propune constituirea unei societăți. «Scopul său principal era ca *flecare* (membru) să săvârșească *binele* în lume și să poată spune celuiilalt ceeace a îndeplinit bun și vrednic de laudă, spre folosul poporului său și — astfel — și al omenirii». (Tot acolo, art. Herben.)

Altă expresie al aceluiaș punct de vedere: «Creștinismul și iubirea de oameni să fie întotdeauna tari (plini de mușchi). Iubirea să fie: *muncă și dragoste de muncă* și energie. *Iubirea nu este numai pentru zilele de Duminecă și de sărbătoare — ci și pentru zilele de lucru*».

Ca profesor în Viena nu se da îndărăt să profeseze credința într'o «federalizare generală — dacă nu i-ar plăcea cuiva noțiunea de cosmopolitism — *federalizarea generală*, care este singura țintă cuminte a omenirii». În loc de cuvântul «cosmopolitism», care a pricinuit mult sânge rău în societatea cehă din Praga de pe atunci, s'a folosit M. mai apoi de cuvântul «*umanitate*».

Interesant descrie dl Herben cum s'a accentuat antagonismul între societatea cehă, anchilosată, din a. 1882, și între M. Studențimea de pe atunci era «naționalistă». Din ce se compunea naționalismul ei? Purta veste și cravate în culorile slave, prindea în mâni «bețe de ale lui Ziška» (un erou național), purta șapci roșii cu blăniță albă. Ideile cardinale, pe cari le frământa studențimea de pe atunci, erau: ai voie să porți frac la bal?, nu este cilindrul un semn al germanismului?, este o *rușine* să citești chiar reviste germane și nu este voie ca studentul ceh să învețe limba germană! Pe vremea aceea erau un Jan Neruda și un M. «trădători de neam», fiindcă nu acceptau puncte de vedere atât de minuscule și de ridicole. În 1886 i-a strigat un scriitor lui M., în ziarul de seamă «*Národní Listy*»: «Du-te la dracu', trădător greșos!» Pentruce? Pentrucă lupta pentru lumină, pentru echitate. Spunea tineretului: adevăratul naționalism este munca nepregetată, fără de flecărie, în ogorul culturii și economiei politice! *Aprofundați problemele!* Dați-vă

seama că cu sporovăielile voastre grandilocuente nu duceți carul națiunii nici cu un pas înainte. Lucrați! Demonstrațiile sgomotoase sunt neserioase și nu duc la scop. Lucrați!

A mai venit și celebra ceartă homerică a manuscriselor plastografiate de bibliotecarul Hanka. Acesta, ca să-și ridice neamul, poate, (cu un fel de *pia fraud*) a arătat lumii nește manuscrise, în cari se cântau învingeri asupra cavalerilor teutoni. Textele erau din punct de vedere filologic și istoric foarte discutabile — dar au contribuit ca elanul național să crească. M. a pornit lupta împotriva lor, fiindcă se convinsese că sunt false. Un Doctor Stockmann («Un dușman al poporului» — Ibsen). «Cum?», strigau naționaliștii, «nu te bucuri de rezultatele naționale obținute?» M. răspundea: pe minciună nu se poate clădi nimic solid! Are neamul meu *atâtea* alte argumente, încât nu mă tem de vitalitatea sa.

În 1882, când ajunsese fostul elev de lăcătușerie și de fierărie profesor universitar, în Praga, era dismembrat corpul profesoral ceh în două tabere. De o parte era «realistul» Masaryk, de alta «naționaliștii» extremiști¹. Lupta ce s'a dat a fost înviersunată. În loc să se dea bătut M., *a început să clădească*. Cu elevii săi vorbea ca cu oamenii mari. A fost învinuit că strică tineretul! (Comenta pe Zola și «Sonata Kreuzer» din punct de vedere sociologic.) A început să ridice nivelul cultural al ziarelor cehe, lărgindu-le orizonturile, arătând publicului ceh că și aiurea se frământă idei vrednice de remarcat. A început să studieze socialismul și să cântărească argument și contraargument, cu vizirul deschis.

«Ideia naționalității», a exprimat-o odată lapidar, «este pentru omul conștient de sine un întreg program cultural. Dacă spun că sunt ceh *trebuie să am un program cultural*».

Ca deputat în parlamentul austriac *caută să atenueze asperitățile*. Aleargă în Serbia, intră în legătură cu cercurile guvernamentale (Pasici) — oferindu-se ca intermediu între Austria și Serbia — ca să preîntîmpine vărsarea de sânge. Berchtold îl respinge brusc și îl suspicionează. În «procesul Friedjung», un proces monstruos, înscenat împotriva a 53 bărbați politici croați și sârbi din partea monarhiei (învinuirea: «tradarea de patrie!»), — convingându-se că actele înscrinate sunt false —

¹ Între aderenții lui Masaryk vedem și pe *Iarník* sen. al nostru.

le desvelește cu fanatismul unui apostol, dar, «ad majorem gloriam Austriae», și procesul acesta nu deschide ochii guvernanților. — Împotriva unei osânde nedrepte, în procesul Hilsner («omorul ritual»), duce o luptă încununată de succes, dar care i-a adus multe acuze triviale, multe înjosiri nemeritate.

Fire combativă — omulețul acesta taie o dâră adâncă în ogoarele patriei sale, uitându-se și împrejur, privind bolta cerului, aruncând semințele, ca să rodească, cu încrederea unui fanatic al adevărului. Toate problemele cardinale, cari preocupă omenirea, sunt frământate și în creierul său. În privința ținutei sale față de *marxism* e caracteristică declarația: «Marx și aderenții săi au analizat corect anarhia producției epocii recente, o *socializare însă este imposibilă dacă muncitorimea n'a învățat să priceapă întreg procesul producțiunii și al reparti-zării*». De aceea pledează pentru «evoluție» și nu pentru revoluție, de aceea argumentează împotriva comunismului bolșevic și nu poate aplauda sovietele.

Și cugetătorul acesta adânc e silit să ia bățul pribegiei în mână, ca bătrân de 60 de ani și el, urgisitul de mulți, el, defăimatul, pricepe spiritul vremii atât de bine, primește puteri aproape supranaturale în organismu-i vânos de origine țărănească, slovacă, încât cutreieră Italia, Franța, Anglia, America, Rusia, Iaponia, România, intrând cu toate cercurile conducătoare în legătură și ajungând să-și vadă patria intrupată, după un somn greu, de veacuri.

Ura o respinge. În mijlocul noroiului politic își ridică ochii în sus și chiamă și pe alții să privească excelsior. Vrea să pregătească o omenire mai fericită, lipsită de neelocuentele gaze asfixiante. Vrea să trezească pe omul din «om».

Așa se explică faptul că pedagogul *Foerster* scrie din prilejul aniversării lui M.: «... *adevărata iubire de patrie* te duce, din puritatea ei lăuntrică și din veracitatea ei, (dragostea ei de adevăr) și la sfințirea altor patrii, streine și a drepturilor lor de existență. Nu numai prin programe simple, cari leagă popoarele deolaltă, lucrează M. spre aceste țeluri, ci, mai înainte de toate, prin maniera aceea, care poate servi drept model, cu care a împreunat în adâncul sufletului său iubirea față de țara proprie cu aprecierea cavalerescă a tendințelor de manifestare, streine, și cu simțul cel mai viu de datorință față de proble-

mele celor ardente ale comunității popoarelor»... «M. este cel mai mare purtător, în viață, a legăturii reciproce europene și a ideii de pace mondială».

Cine nu simte că aceasta este calea pe care *ar trebui* să o bătătorească *toate* popoarele, conduse de conducători cu *astfel* de lozinci, nu are simțul de responsabilitate socială *umană*.

Di Steed declară, într'un articol jubilar: «A lucrat din *iubire față de adevăr* — din realism, în adevăratul înțeles al cuvântului — și din iubire față de problema slavă, care, în spiritul său, nu era de loc identică cu dușmănia față de germani. Cu *ura singură nu îndeplinești un lucru durabil. Dimpotrivă!*» «Peste granițele Cehoslovaciei se află o Europă, care lihnește după pace și care nu știe *cum* să ajungă la ea. *Aici* ar putea să ajute realismul lui M.; *aici* ar putea dragostea sa de adevăr și dragostea sa față de omenire să aibă o influință binefăcătoare».

Apelurile acestea ale «Tăticului Masaryk» să ni le luăm la inimă. Sunt rețeta binefăcătoare.

O societate culturală ca «Asociațiunea» nu poate trece cu vederea jubileul unei astfel de personalități, fără ca să nu ureze și ea căpeteniei statului cehoslovac încă mulți ani, spre binele omenirii întregi. O face cu atât mai vârtos, cu cât în opera sa: «Europa nouă» (1918) a scris sărbătoritul: «Nu este aproape o absurditate dacă se află românul în România liber, iar, în schimb, vecinul și fratele său, în Ungaria, este asuprit?»

Idealul umanității, după preș. Masaryk.

«Umanitatea nu este nici un quietism politic, nici unul etic. Umanitatea nu te învață să-ți pui mâna în sân, liniștit, în fața puterii brutale; dimpotrivă, cere ca să te opui puterii și să o combați cu toate mijloacele posibile. Să te aperi nu însemnează să te folosești împotriva puterii de o contraputere; nu însemnează altceva decât ca să te pui în apărare, dacă e nevoie, chiar și cu sabia în mână. Iar aceasta este cu totul altceva decât a te folosi de putere; orice faptă este valorificată după scopul căruia corespunde și e clar că acela, care se apără are alt scop decât acela, care siluește...» (In opera «Flavicek».)

«Vorbim despre idealul umanitar; eu accept acest ideal. Pentru noi are un dublu sens. Mai întâi; idealul omenescului, al umanității, de a fi *om*. Mai apoi: condescendența (luarea în considerare) a oamenilor cu cari trăiești, în cea mai largă accepție a cuvântului.

Dar umanitatea ca iubire a omenirii în cea mai largă accepție ajunge ușor abstractă, există mai apoi în fantazie, nu în realitate. Iubirea trebuie să se poată concentra asupra unui obiect hotărît. Ca să iubești pe toți într'acelaș fel, nu poți; ne căutăm obiectele iubirii noastre și trebuie să le selecționăm. Trebuie să avem un țel anumit. De aceea trebuie ca de aproape, dacă e vorba să fie iubirea față de el practică, în acțiune, să se aplece, de fapt, în apropiere. Astfel este pentru fiecare mama, tata, fratele, sora, nevasta, copilul — cel mai de aproape. Încă n'avem ideie cât poate omul să acționeze în strâmtul cerc, pe care crede că îl iubește. Analizeze-se fiecare pe sine însuși și observe-și relația cu persoanele din nemijlocita sa apropiere, și ne vom speria — adeseori — cât de puțin le cunoaștem și cât de puțin le iubim, de fapt. Cel puțin nu poți să susții că iubești ceea ce cunoști atât de puțin. Cei mai apropiați ai celor mai apropiați ne-ar fi tuturora copiii. De mult s'a scris: «Cinstește pe tatăl și pe mamă-tal» Cred că trebuie să adăog: și să dai cinstea cuvenită sufletului copilului tău, *gândește-te la generația ce vine!* Va fi iubirea reciprocă, dar ea n'are voie să se oprească la această reciprocitate...

Bărbatului îi este nevasta, nevastăii bărbatul mai — de aproape.

Dacă idealul umanitar ajunge prea neclar cu privire la întreaga omenire, ajunge el mai hotărît în urma faptului că predicăm iubirea către poporul nostru propriu? Nu este și poporul o idee încă prea neclară și o idee generală? E mai puțin generală ca idealul omenirii; dar majorității oamenilor se preface și idealul naționalității într'o generalitate vagă și, la urma urmei — te iubești numai pe tine însuși. Cât se mai mințește astăzi în numele națiunii și în numele umanității!

Iubirea, umanitatea, trebuie să fie pozitivă! Adeseori îți ura împotriva unui al doilea popor deja drept iubire față de poporul propriu. Mult mai superior este să nu simțești ură, ci să *iubești pozitiv*. Nu mă voi certa cu cineva dacă e cu pu-

tință să iubești ceva strein ca ceva ce este al tău. Ar fi natural să pretinzi aceasta — dar să ne obicinuiam să iubim poporul nostru, familia noastră, partidul nostru, pe oricine, *pozitiv*, adecă fără de ură la spatele iubirii — și atunci ni se va deschide o lume cu desăvârșire nouă». (Din «Idealele umanității».)

«Ceeace din punct de vedere moral este fals *nu* poate fi corect din punct de vedere politic sau economic».

Anui scriitor.

*Oprește-te din scris pentru o clipă —
Tu, care gându-l dai pe-arioli de vânt,
In inimă săgeata mi-o implânt,
Să te nutresc cu-a sângelel risipă.*

*Era o seară murgă și tăcută,
Iar sufletul ancora-și arunca —
Zadarnic, de pământ căutat nu da,
Păream o discordată alăută.*

*Privirea s'a oprit infometată
Pe maldărul de cărți și-o carte-am scos,
Era, prevestitor, un albatros,
Prestitor de farm, țară bogată.*

*De când deschis-am cartea — prima filă,
A început să-mi picure balzam
In suflet, — picături mai am
Și-acuma 'n el, de Dragoste, de Milă!*

*Vorbea cu glasu-i blând o — baroneasă!
Cu degetu'-nrăta: aici e rana!
Și-l sângea ei inima — umana —
Din inimă-i era vorba purceasă.*

*Când am sfârșit și fila cea din urmă
Și cartea 'nchis-am: Te bine-cuvânt!
Am zis în mine, ca'ntr'un jurământ
Să-mi calci și tu acum, voios, în urmă!*

...Și mai este altu', — acesta orișce l-ai spune, — îți râde!
I vorbești de poezia unei nopți calde, de vară,
De cuvinte tălnuite ce iubiții își jurară,
Râde râs de satir clinic, desbrăcându-ți poezia;
I-amintești de viața tristă, ce-l purtată 'n colivia —
Temniță ce neamul duce, schinșuitul pe nedrept,
El îți râde râs sardonice, al lui Nietzsche crud adept;
Smulgi din piept accentul sincer al durerilor trăite,
Proza când o simți gândirea omenească cum înghite,
El îți ticlutește 'n grabă un articol de «senzație»,
Cu un titlu de o schioapă, să-l cunoască scumpa «nașle»
După fraza-i sacadată, magistrala lui factură,
Vrea «senzație» pretutindeni, cere 'n loc de milă — ură!
De-i vorbești atunci de cinste și-i remarcă tristul curaj,
Și de asta el îți râde — se gândește la «tiraj».
«Libertatea presei»? Oare presa-i marfă de samsar?
Un canal, cloacă, unde-l tot ce-l clinic, temerar?
Să te lase procurorul publicul să-l otrăvești.
Ca în tulbure mai bine la arginți să pesculești?
Când pretinzi la murdăria-i debitată un zăgaz,
El invocă «libertatea!», de durere-și face haz?
Când sămânța incolțeste și izvor e de zizanii,
Constiu el de măreția strălucitei sale danii,
Pieptu-și bate și, neronic, fapta singur tămâiază,
Câtă vreme, jos, mulțimea, chiamă, geme, lăcrămează.
Te revolți de stratagema-i și îi strigi în față: gâde!
El îți dă un țum și clinic de revolta ta îți râde!
Râs prostesc, de beliduce a satanice trireme,
Tril grotesc e în gâtteleju-i, până altu 'n lanțuri geme.
O, îți vine-atunci în minte: ia în mână o săcure
Și rălează fără milă mâni ce nu știu să se 'ndure,
Mâni ce 'mprăstie la semințe negre, triste și spurcate,
Mâni, cari rândurii le desbină, învrăjbind simțiri de frate,
Mâni, cari scriu că «libertatea prestii» este pângărită,
De n'apare 'n teasc produsul penei proprii — dinamită!

...Tu, să trimiți acum îți e mentrea
Cuvântul scris în zări îndepărtate,
Nu vezi cum azi întreagă omenirea

*Sub jug caudin, cu spete 'mpurpurate,
De sângele fâșnit din răni ce dor,
Cutreleră, popor după popor?
Inmoaie peana ta în chin și 'n jale,
Pricepe inimi cum îți glăsulesc,
Strivește tu minciuni ce-ți ies în cale,
Fii sol al glasului dumnezeiesc!
Nu îți minciunii goale simbriaș!
Spre zări senine fericit vâslaș...*

1920. Săliște.

H. P. P.

Criticul francez Ferdinand Brunetièrè despre artă și morală.

Câteva pasagii din conferența criticului francez Brunetièrè: «Arta și morală», ținută în Paris (Ianuarie 1898), nu va strica să le ia la cunoștință și publicul nostru. («L'Art et la Morale», Paris, Hetzel, 1898.) Conferența a stârnit multe discuții la timpul său. Dăm în traducere părți referitoare la tendința în artă și la curentul «l'art pour l'art» (arta pentru artă). Sunt de actualitate și acum.

«... O artă, care n'are drept obiect decât pe sine însaș, o artă, care nu-și bate capul cu calitatea caracterelor ce vrea să exprime, o artă, într'un cuvânt, care nu ține seamă de impresiile, pe cari este capabilă să le evoce asupra senzurilor sau de a le naște în spiritele omenești, o astfel de artă, oricât de mare fie artistul ei, nu zic că are să fie inferioară, (ar fi o altă întrebare, pentru sine), zic numai că o astfel de artă tinde, în mod necesar, spre imoralitate.

«... V'ați întrebat și d-voastră câte odată de unde vine disprețul elegant, ce se manifestă de vre-o câțiva ani încoace față de picturile lui Rafael? Independent de o parte de snobism, care se amestecă aici, de sigur, și care constă într'aceea că omul crede că-și dă astfel aiere de cunoscător, e faptul că de 50 de ani ochii nostri s'au învățat să se joace cu culoarea într'un mod mult mai intensiv ca altedăți. Senzul colorii, care-și are, dupăcum prea bine știți, o întregă, lungă, istorie, și al cărei complexitate crescândă o poți urmări în decursul timpului, pare că a profitat de ceea ce a pierdut senzul desenului sau acela al formei. Culoarea roșie sau albastră, galbenă sau verde ne farmecă în ziua de astăzi, ca colori, și n'au nevoie,

ca să ne placă, decât vigoarea sau delicateța lor. Poate că acesta este și rezonul, cel puțin unul din rezoanele dezvoltării picturii peisagiului. Marele actor al peisagiului, este lumina sau culoarea, e plăcerea curat senzuală sau mai întâi de toate senzuală, pe care ne-o procură; și chiar și cuvintele de cari ne servim spre a admira, de exemplu, o pânză de Corot, nu indică punctul acesta de vedere, când vorbim de liniștea, de frăgezimea, de melancolia ce o respirăm privind pânza? Totul este nu numai sensibil, ci senzual; și nu cred să am trebuință de a mai argumenta mai mult teza mea.

Dar de aici urmează să tragem, doamnelor și domnilor, mai multe consecvențe; și astfel s'a văzut — vorbesc de istorie — arta, dată numai în grija sa proprie, necăutându-și alte reguli, decât în sine însăși, s'au văzut: poezia, muzica sau pictura degenerând repede într'un întreg de artificii, pentruca să miște senzualitatea. Nu i se mai cere altceva, nu-și mai bate capul cu altceva decât ca să placă, să placă cu orice preț, cu toate mijloacele; și, din cuvânt în cuvânt, dintr'un conducător sau un ghid se schimbă într'un soi de «entremetteur» (misit de lupanar). Aceasta e singura numire ce i se cade, când mă gândesc la secolul al XVIII-lea, deceniile din urmă, la romanele lui Duclos și ale lui Crébillon fiul, la acela a lui Laclos: «les Liaisons dangereuses» (legăturile primejdioase); la sculptura lui Clodion, la pictura lui Boucher, lui Fragonard, la gravurile libertine ale atâtor mici maestri; la acea furoare de erotism, care desonorează, nu zic numai Poeziile lui Parny, dar chiar și pe acelea ale lui André Chénier. Să îndrăznim, în sfârșit, de a o recunoaște: întreagă arta aceasta, pe care o laudă, pe care o sărbătorește încă (critica), întreagă arta aceasta, sub toate formele ei, n'a fost în decurs de aproape un jumătate secol decât o escitație veșnică spre desfrâu; și credeți că, pentru a fi cecece se numește elegant, desfrâul ar fi mai puțin primejdios? Din partea mea cred că este cu atât mai mult!

Dar iată cecece este și mai grav; căci, în fond, când nu sunt desbrăcați de orice senz moral acești Fragonarzi sau acești Crébilloni, știu, nu e cu puțință să nu o știe, că au o meserie murdară. Dar ademenirea (seducerea) formei operează câte odată într'o formă mult mai subtilă sau mai vicleană (insidioasă), astfel că artistului sau publicului, chiar dâșilor le este greu să-și dea seama despre aceasta și efectele ademenirilor formei sunt mult mai desastroase, fiindcă, corumpând principiul artei, au aparența de a-l respecta: *optimi corruptio pessima*.

Cazul acesta obvine când se atribue formei o importanță exagerată, ca să nu zic o importanță unică, și din însăși importanța aceasta rezultă mai apoi aceea ce un critic italian, vorbind despre decadența artei italiene, a numit, cu deplină dreptate, «indiferența față de conținut.»

Cu aceeaș mână, tot atât de ascultătoare, de gingașe, față de obiect, tot atât de libertină, dar totdeauna sigură de sine, cu aceeaș mână cu care picta ieri o *Madonă* sau o *Înălțare a Marelui Domnului* — un pictor din timpul acesta, Correggio sau Tițian, pictează astăzi, călduroasă și înconjurată de miroso de ambră, pe un fond întunecat, golăciunea unei curtizane. Cu aceeaș peană cu care a aruncat tocmai pe hârtie planul cărții sale «Spiritul legilor» (*l'Esprit des Lois*) un *Montesquieu* scrie *Scrisorile Persane* sau *Templul din Gîndos*. Sau, și mai mult, când te recreiezi de compunerea unei *Stabat (mater)*, compunând muzica unui balet. Ce importă, acum, într'adevăr, lucrurile pe cari le spui? Ceeace trebuie luat în considerare e maniera în care le spui. Forma este totul, iar fondul nu este nimic, dacă nu e pretextul sau ocaziunea formei. Și deoarece căutarea aceasta, deoarece curiozitatea aceasta, deoarece pasiunea după formă nu te lasă să fii condus la efecte nouă; fiindcă calitățile, pe cari le pierzi sunt sau par a fi înlocuite prin altele; deoarece execuția devine mai magistrală sau mai gingașe, nu se poate prevedea încâtăru duce curentul acesta. Duce, doamnelor și domnilor, drept spre *diletantism*; iar diletantismul este sfârșitul totodată a întregii arte și a întregii morale.

O! fără 'ndoială, vă aud prea bine, cum ziceți că vorbesc ca un barbar, pentruca să nu ziceți ca un energumen (unul stăpănit de necuratul), sau cel puțin ca un iconoclast.

«... Al ni se reproșează asprimea felului nostru de a scrie — ei bine, vom fi și mai aspri și vom ridica, drept principiu de artă, impasibilitatea noastră. Al ni se cere, ni se reclamă emoțiune și mlă! Ei bine, ne vom retrage în indiferența și răceala noastră! Ce ne importă pe noi mizeriile omenirii?! «Trupa e vecinic vrednică de ură». Noi suntem mandarinii, înaintea cărora trebuie să te inclini!

Alții să-și bată capul cu preocupări de dreptate și de caritate! Noi, noi facem artă, vrea să zică mestecăm la colorii și ticluim fraze în cadență! Noi ne însemnăm senzații și ne procurăm senzații artificiale pentru ca să le notăm! Noi plăsnuim «scrisul artistic» («écriture artiste») și dacă nu ne admiră lumea, cu atât mai rău pentru contemporani, dar cu atât mai bine pentru noi, pentrucă cine nu ne înțelege se justifică pe sine însuș; și incomprehensibilitatea (neputința de a înțelege) invențiilor noastre este tocmai o probă a superiorității noastre. Ne place să nu fim înțeleși.

Astfel te adâncești într'o orgolioasă satisfacție cu tine însuși; și puțin ar însemna aceasta dacă n'ar fi altceva decât o acaparare (o monopolizare) a atențiunii din partea unei coterii literare.

Dar ceeace urăsc din paradoxele acestea, — afară de faptul că nu țintesc la nimic mai puțin decât să taie comuni-

cația cu viața, — ceeace urâsc, este nota din preferință aristocratică, arogantă. Puțintică răbdare, o, mari artiști, și permiteți-ne să fim oameni! Da, permiteți-ne să credem că există unele lucruri tot atât de importante sau mai importante chiar pe lume, decât aceea de a freca la colori sau de a cadenta fraze! Nu vă închipuiți că noi suntem făcuți pentru dvoastră și că de șase mii de ani omenirea n'a lucrat, nu s'a trudit, n'a suferit decât numai ca să stabilească mandarinatul dvoastră! Sunt încă multe lucruri peste cari vom trece noi mult mai ușor decât peste dvoastră! și dvoastră, înși-vă, după toate acestea, cum, de ce, pentru ce, în ce condiții veți trăi dvoastră, dacă munca necontentită a acestor Bouvard-i, pe cari îi desprețuiți, și a acestor Pecuchet-i, pentru cari nu găsiți ironii destul de crude, nu v'ar asigura siguranța liniștei dvoastre, pacea meditațiunilor dvoastre, un public, care să vă admire și — îndrănesc să o spun, — dacă nu v'ar asigura pâinea cea de toate zilele?

«... Sunt mai multe feluri de a interpreta teoria *artei pentru artă*, (*l'art pour l'art*) și în privința aceasta, ca în toate problemele, nu e vorba decât de aceea să te înțelegi asupra problemei, și, din nenorocire, în cea mai mare parte a vremii nu s'au învoit oamenii în privința aceasta. Dacă teoria «*artei pentru artă*» constă în aceea de a nu vedea în artă decât numai arta, nu cunosc teorie mai falsă, și mi-am dat osteneala să vi-o spun pentru ce. Arta-își are obiectul ei sau ținta ei afară sau peste sine însaș, și dacă acest obiect nu este tocmai moral, e social, ceeace de altfel este aproape acelaș lucru. Pictori sau poeți fiind, nu ne este permis să uităm că suntem oameni și nu este iertat să întoarcem împotriva societății oamenilor mijloacele de propagandă sau de acțiune, pe cari nu le avem dela alții, decât tocmai dela această societate. Vă aduceți aminte, domnilor, sau cunoașteți pagina aceasta a lui Alex. Dumas? Zic «*cunoașteți*», fiindcă nu o veți afla în toate edițiile teatrului său, ci numai în cea numită «*ediția comediienilor*»:

«Ceeace a mărit mai mult (individualitatea) poezilor dramatici, ceeace a *innobilat* mai mult teatrul sunt subiectele, cari — la prima vedere — par incompatibile cu obicinuințele scenei și ale publicului. Nu trebuie să ni se zică deci: «Vă veți opri aici sau acolo!» Tot ceeace se ține de bărbat și femeie ne aparține, nu numai în raporturile acestor două ființe omenești întreolaltă, în ce privește sentimentele lor și pasiunile lor, dar și în raporturile lor isolate sau în ansamblu (în întregime), cu toate categoriile de evenimente, de moravuri, de idei, putințe, legi sociale, morale, politice și religioase, cari acționează din caz în caz asupra lor».

Iată ce ar putea — de sigur — să exprime cineva mai bine și mi-e teamă câteodată, domnilor, ca nu cumva, excep-

tând una sau două din piesele teatrale, să nu se dea uitării teatrul lui Alexandru Dumas, din cauza imperfecțiunii formei, dar dvoastră auziți destul de lămurit ceea ce vrea să spună și eu mă declar înțeles cu desăvârșire cu punctul acesta de vedere. Arta este o funcțiune socială, adevărata sa moralitate este conștiința cu care își îndeplinește (se achită) de această funcțiune.

O să-mi ziceți că formula de față este vagă. Recunosc aceasta. Dacă n'ar fi nebuloasă, de ar avea preciziunea unei formule geometrice sau a unei rețete medicale, — sunt poruncile medicale întotdeauna așa de precize? — n'ar mai fi vorba între noi nici de artă, nici de critică sau de istorie, ci de știință. Să lăsăm pe savanți în laboratoriile lor și să nu ne închipuim că găsim secretul geniului sau legea moralei în fundul unei rețete!

Ce scrie esteticianul Volkelt despre artă, morală și cultură.

Profesorul Volkelt este unul din cei dintâi esteticieni moderni, considerat în lumea științifică drept o autoritate. Credem că vor prinde bine și publicului nostru (cel puțin acelaia, care vrea să gândească mai adânc) aprecierile de față. Îți cade bine când găsești astfel de tractate, cari îți dau merinde de gândit și de discutat.

Cele ce urmează sunt pasagii dintr'un studiu: «Arta, morala și cultura», tradus în românește de Horia Petra-Petrescu, în 1909 (Brașov, Tip. A. Mureșianu, epuizat):

«...trebuie însă să transpui și pe artist în mijlocul dezvoltării culturale. Mă tem să nu zic un lucru aproape trivial, când remarc, că artistul trebuie să se simțească drept un *colaborator la cultivarea superioară a omenimii*. Și, totuș, nu e de loc superfluu să exprimi această gândire. Tocmai în timpul nostru e foarte răspândită părerea, că artistului n'are să-i pese, ca artist, nici de mersul dezvoltării spiritului omenesc, nici de tendința după o curățire și o desrobire a omenimii, că artistul are voie să se închidă în creațiunile sale, aristocratic, în fața marelui mișcări a culturii și față de luptele purtate pentru idealuri, ca și când în părerea în cea supra-susceptibilitate, în urma căreia întorci spatele culturii, ca unui lucru urât, lărmuitor și brutal, zace semnul unei arte adevărate, alese. În contradicere cu cele spuse mai sus, susțin că e foarte de dorit și e foarte sănătos, dacă se lasă înrăurit artistul, în individualitatea sa, de multilateralele atingeri cu tot de ce este omenimea cuprinsă și mișcată, și dacă această individualitate a artistului, care rezultă din luptele prezentului și e hrănită de idealurile lui, impulsive, le prelucră în operele sale de artă. Pentru ce să și faci excepție artiștii în privința aceasta, când aștepti dela toate profesiunile, cari conduc cultura, așa ceva? Și deoarece participarea la munca

culturală a primit în timpul nostru o formă mai conștientă, se poate aștepta, ca artistul modern să se hrănească conștient din cuprinsul cultural și să se știe ca colaborator la dezvoltarea spirituală a omenimei.

Firește, nu se poate retăcea existența a o mulțime de artiști, cari nu corespund acestor așteptări. Să ne gândim numai la mulțimea groaznică de pictori, cari expun tablouri. Celor mai mulți dintre ei le va sta, de sigur, acest punct de vedere, al colaborării la adâncirea și nobilitarea culturii, nespus de departe. De multeori lipsește și inteligența pentru așa ceva. Pentru acești artiști arta lor constă numai și numai în tehnică. Își plasează orgoliul în inventarea unei maniere, care te uimește, te orbește și e cât se poate de ne-mai-auzită, în mănuierea penelului și a culorii sau în inventarea unei particularități particularissime sau a unei apucături de scamator de cea mai individuală specie. Soiul acesta de artă nu se poate din deajuns așeza în categoriile cele mai de jos.

Dacă s'au luat la cunoștință aceste două puncte de vedere, s'a câștigat, (așa mi se pare mie cel puțin), teren, pe care — dacă ai ajuns — între-barea, după relația între artă și morală, primește îndată o altă față. Acum nu mai apare artistului morala ca ceva ce zace afară de artă și nu-i mai apare în forma unei supravegheri, care îți stă în drum; ci artistul a primit, în personalitatea sa, trecând prin luptele timpului său, purtate pentru ideale, chiar în urma lor, valorile cele mai înalte de viață, cari au prins să se înfăptuiască din timpul prezent sau, ca să ne exprimăm mai modest: acelea, în cari i se pare, că zac valorile cele mai înalte de viață. Acum ne apare artistul din capul locului ca luând parte la lupta morală a timpului său ca cuprins de noțiunile nobilitate față de valorile vieții și acum îi este prea firesc și nici nu poate înconjura să nu se simțească în activitatea sa artistică drept colaborator la crearea mai nobilă, mai adâncă, mai îndrăzneată și mai independentă a valorilor de viață și să nu creieze în sensul acesta. Artistul, pe care mi-l închipuiesc eu în legătură cu viața culturală, e purtat de trebuința fierbinte de a colabora și el cu arta sa la autoeducația omenimei. El nu poate altfel, decât să-și scrie operele în serviciul nizuinței omenimei spre înălțimile frumosului și ale curatului, a tot ce e bun și liber. E pătruns atât de mult de luptele morale și de rezultatele eluptate prin ele, încât perseverează în lucrările sale artistice în direcția aceasta, spre valorile ideale de viață și lucrul acesta este de sine înțeles la dânsul.

Dacă aș vrea să mă folosesc în artă de terminii tehnici din filozofie, aș putea să zic: legăturile între artă și morală pot fi studiate numai atunci adânc și imparțial, dacă în locul dualismului obicinuit apare punctul de vedere al imanenței. Acum nu mai primește artistul somația să se aplece sub amenințările moralei, ci e cuprins el, singur, de tendința de a participa la cursul de nobilitare, de aprofundare și de spiritualizare a omenimei. Asta e ce-ți cade atât de bine la John Ruskin: pretutindeni în considerațiile sale asupra artei și asupra moralei presupune această legătură imanentă a artistului cu morala. Departe de mine de a conglăsuși în toate punctele cu dânsul; dar chiar și unde ajunge la câte un rezultat brusc, ba chiar dușman artei, felul lui de gândire, care recunoaște într'o umanitate

cu direcție ideală bazele naturale ale artei, acționează în spre bine, atenuând și împăcând spiritele.

Astfel poziția adevărată a esteticianului, a eticianului și a criticului față de artă nu constă într'aceea, că pretinde artei ascultare din partea moralei, ci într'aceea, că-și exprimă față de artist așteptarea ca acesta să se simțească, ca ori care alt colaborator la cultură, una cu lupta omenimei după valori de viață *tot mai nobile* și ca acestui simțământ să-i dea în activitatea sa artistică o expresie hotăritoare. Din cele spuse este evident că aprecierea aceasta mai liberă și mai adâncită a legăturii e o *desavuare hotărîta a independenței complete față de morală a artei*, principiu, susținut, de atâteaori, în zilele noastre. Lozinca obicinuită l'art pour l'art se bazează cel puțin pe o nespusă sinamăgire a artiștilor. Nu se poate înțelege prin nimic, cum de le poate veni artiștilor privilegiul de a se smulge din complexul muncii spirituale și muncii voluntare, cari reprezintă cultura, și de a se arăta ca și când ar fi scoși din toate măsurile culturii. În punctul acesta de vedere zace o îngâmfare, care se poate pricepe istoricește, (mai cu seamă din multiplele pretensiuni, cari fuseseră puse artei și o restrângeau, și din conștiința artistică întărită a timpului nostru) dar nu se poate apăra din natura lucrului.

Desgustătoare apare această *îngâmfare* înainte de toate acolo, unde arta a fost degradată la o simplă tehnică. Dacă astfel de talente și de semi-talente ale formei goale își dau aierul ca și când n'ar avea lipsă să aibă nici o considerare față de morală, în cuprinsul pe care-l aduc la iveală, ci au voie să descrie sub mantaua virtuosității tehnice *chiar și cele mai grețoase și puturoase lucruri*, atunci lucrul acesta însemnează că-ți așezi obraznic eul tău gol și plin de închipuială peste marile valori culturale».

.....

«Dacă ești stăpân peste o facultate de artist, crede lumea, că îți este dat un drept necondiționat asupra tuturor plăcerilor senzuale; chiar și cele mai sălbatice și cele mai veninoase sunt un mijloc, care nu trebuiește desprețuit din partea artistului, ca să-și poată potența cunoștința sa a plăcerii. Deoarece se țin drept «artiști» și începătorii și amatorii într'ale artei, ba chiar și aceia, cari se îndeletnicesc cu tot felul de pseudo-facultăți artistice, își poate închipui ori cine, ce fel de vieți respingătoare își arogă dreptul la o viață de supra-om. Nu există nici un grad de decadență și de molimă omenească, care să nu fi pretins să fie considerat, în numele artei, drept o deosebit de aleasă viață. Există cercuri sociale, cari dau unui artist modern un tribut de admirație cu atât mai mare, cu cât a dus-o mai departe în gustarea până în fund a vișiilor celor mai perverse».

.....

«Există multe scrieri de artă, despre cari se poate prevesti, pe lângă tot punctul lor de vedere moral, îndreptățit, în urma desvoltării istorice, că vor evoca, acolo unde vor da de o tinerețe, care se aprinde ușor sau de o inteligență, care se oprește și rămâne numai la fabulă, impresii mai mult sau mai puțin urâte. Dar din cauza aceasta nu e cu cale să li se aducă imputări sau chiar confiscări autorilor. Din ființa artei rezultă, după cum

am văzut, numai pretensiunea, ca poetul să se simțească drept colaborator serios la mersul dezvoltării morale a omenimei; nu însă pretensiunea, care merge mult mai departe, ca dela fiecare scriere de artă să emaneze asupra fiecăruia, nemijlocit, numai efecte morale. In asemenea cazuri însă, când se leagă de o operă scrisă sau de alt product de artă pericolul unui efect, care subminează morala, la o anumită clasă, într'o anumită epocă a vieții, a dezvoltării trupești și a culturii sufletești, in asemenea cazuri revine societății importanta datorință, de a preveni acest pericol, pe cale educativă».

«Dacă s'ar îngriji educatorul poporului, considerând de misiune principală a sa pașii ce-i va întreprinde pentru ca să se oprească digresiunile pornografice ale artei, prin asupriri și pedepse, ar lucra superficial și nu ar ajunge la țintă. Va trebui însă să-și dea osteneală mai mult, să mărească și nobiliteze simțul estetic și conștiința morală, până într'un grad, când prinde rădăcini adânci repulziunea și greața față de tot ce pășește cu un scop vădit, cu scopul de a întări la voluptate, fie acest procedeu secundar de oriși câtă rafinare artistică. Dacă am ajunge până acolo, ar înceta dela sine, din lipsă de sprijin, toate prestațiunile și întreprinderile, cari au drept scop gâdilirea trebuințelor voluptății, și îngrămădirea materialului, care se aprinde. — Scriind acestea, știu prea bine, că exprim o utopie, care este expusă situației comicului, fiindcă multora li se pare prea firesc să trebuiască să arăți interes și predilecție pentru spiritualii poeți moderni ai desfrânării, ca să nu apară în societatea «cultă» drep retrograd și să nu devii ridicol. Astfel de oameni cred că le vorbești într'o limbă păsărească, dacă ia-i întreba: de nu le este rușine, că se lasă gâdiliți și aprinși sexual de una sau alta din dramele moderne? Pudicitatea în chestiunile sexuale este pentru mulți un simțământ învechit, destinat pierzaniei. De aceea nu mă dau nici decum în brațele unei autosugestii, când mă gândesc la impresia, care trebuie să o facă spusele mele aderenților morali existente, de viață sexuală. Aceștia mă vor compătimi și vor zâmbi ca în fața unui retrograd. Dar faptul acesta nu mă poate opri să nu scot încă odată la iveală constatarea că idealul contra-acțiunii educative împotriva amintitelor transgresiuni ale artei îl consider într'aceea, că trebuie să se nască în sufletul tinăr pudicitate și greață, oriunde ar întâlni arta ca un stimulent spre plăcere și desfrânare.

Pe de altă parte ai avea un idealism lipsit de experiență, dacă tu, ca educator al poporului, ai vrea să lucrezi numai pe calea aceasta internă. După cum este natura omenească, nu vei putea să fii fără de sprijinul statului în acțiunea ta, de a statori pe cale legală restricțiunile potrivite și de a fi simulentul opririlor și al asupririlor, cari nu se pot ocoli. In ce fel și cum și în ce grad se va întâmpla aceasta, e o întrebare, care se va putea hotări numai in conformitate cu condițiile istorice-culturale generale și cu relațiile anumite, date. Totuș, nu pot să retac, că *legislația de astăzi mi se pare față de pseudo-arta pornografică mult prea cu considerație*. De numeroase produse, reprezentații, expoziții, cari sunt capabile să *invenioneze* sufletul poporului, de fapt, prin îndemnuri rafinate la relații sexuale,

nu te poți apropia cu paragrafii legilor de acum. Zăpăcește pe legislator și țipetul, care se naște de obicei chiar și la confiscarea dramelor murdare de ultima speță; arta, zice-se, e amenințată în liberă dezvoltarea ei, dezvoltării geniului artistic i se pune zăgaz din partea poliției! Astfel se naște teama misterioasă, dar cu atât mai plină de efect: că poate să ți se ducă numele, că ești retrograd, sau să devii ridicol, chiar și în cazul când îndrăznești să te pui în cale numai produselor celor mai depravate ale așa-numitei arte.

Fără doar' și poate, legislația statului și organele lui, cari duc în îndeplinire legile, au să lase, la tot ceea ce are dreptul să poarte în întregime numele de artă, o dezvoltare netulburată. Această întrebare, despre datorința statului, de a lăsa arta a se dezvolta netulburată de nimeni, îmi stă mai presus de toate și nu mai poate fi trasă în discuție. (Nu mai trebuie să asigur pe acela, care-mi cunoaște scrierile estetice, despre aceasta.) Această axiomă însă nici nu este trasă la îndoială, în cazul despre care e vorba.

În toate cazurile, pe cari le am aici înaintea ochilor, e vorba numai de o pseudo-artă, care se folosește de mijloacele artei, ca să producă cele mai brutale efecte de conținut, mai cu seamă plăceri de natură erotică. Să se gândească cineva la Otto Erich Hartleben, la Iulius Birnbaum, la Arthur Schnitzler, la Hermann Bahr, la Frank Wedekind și să-și pună întrebarea, dacă ar fi pierdut, de fapt, dezvoltarea artei în țările germane atât de mult de n'ar fi fost cunoscută publicului una sau alta din *preamăririle depravării*, scrise de acești poeți? Mi-aș apărea curat ridicol, dacă aș vrea să afirm această întrebare.

Pe de altă parte însă nu-mi pare problematic, că s'au pricinuit sau nu s'au pricinuit în urma multor opere ale acestor poeți, *pagube morale considerabile*. Tocmai fiindcă sunt numiții poeți plini de spirit și fiindcă posed calități caracteristice artistice, tocmai de aceea mă tem, că s'a inoculat și în conștiințe tinere, mai nobile, credința că se ține de libertatea artistului să se simțască bine în *noroiul sexual*.

Societățile culturale și propaganda pentru cărțile bune.

(Câteva reflexii.)

Am recetit a nu știu câta oră volumul dlui Ioan Al. Brătescu-Voinești «*Intuneric și lumină*» și mi s'au cristalizat, cred, și mai bine principiile fundamentale, după cari trebuie să fie condusă o societate culturală românească la răspândirea culturii în popor — aceasta mulțumită lecturii volumului de față. Să mă explic. De sigur, dl Br.-V. este unul din cei mai buni stilști la noi și unul din cei mai talentați scriitori români — tocmai de aceea o carte de a d-sale va putea forma mai ușor platforma

de discuție principiară asupra unor probleme atât de însemnate ca răspândirea culturii în popor.

Mai mult: nu numai stil de seamă, nu numai talent remarcabil posedă dl Br.-V., dar mai este stăpân și peste o notă etică, peste un *simț social* atât de pronunțat, încât schițele și nuvelele d-sale sunt expresia unui adevărat om de inimă, a unui spirit de elită, sunt pline de sentimente umanitare, cărora numai dori le poți răspândirea cea mai mare.

Se naște întrebarea: cum să ne îngrijim ca volumul acesta să se răspândească cât mai mult în mâinile aceloră, *pentru cari este scris?*

O societate culturală cum este «Asociațiunea» din Sibiu d. e., sau Societatea «Steaua», «Casa școalelor» sau «Cartea românească» din București — ar trebui să afle modalitatea ca, de fapt, volumul acesta să se răspândească în cercuri cât mai largi.

Cum? Prin *propagandă*, mai întâi de toate. Organele oficiale prin *circulare*, dela centru — publicațiile oficiale («Transilvania», etc.) cu *articole informative*, nu odată, nu de douăori — ci insistând de câteori li se oferă prilejul potrivit, adică în toate *catalogele de cărți bune de citit*, pentru școli, pentru internate, pentru intelectuali, pentru țărani, etc. În centru, la societățile acestea culturale, în Sibiu, Cernăuți, București, Iași, vor trebui să fie câțiva secretari sau directori sau numiți-i cum veți voi, numele nu importă, oameni de gust, scriitori-critici și ei, cari să selecționeze și să recomande cărțile bune, ce apar în românește. Să se nască o *legătură*, o *continuitate*, să fie un *control*, să se dea o *directivă hotărâtă* selecționării acesteia din punct de vedere cultural (pedagogic, artistic, poporal).

Sunt greutăți de învins. Să nu creadă cineva că munca aceasta este atât de ușoară. Iată câteva greutăți.

Volumul dlui Br.-V., oricât de valoros este, ori câte calități are, nu l-aș vedea bucuros într'o bibliotecă *poporală*. Motivul este ușor de spus: poporul ar vedea multe probleme în culori *prea* negre. Sunt unele schițe și novele (Scrisorile lui Mișu Gerescu, Niculăiță Minciună, Din carnetul unui jurat, Inimă de tată, Taină), cari nu sunt pentru popor, conținând sau o critică la adresa advocaților, sau arătând cum în societatea noastră cinstea suferă naufragiu sau cum stăpânul ușuratec strică casa slugii credincioase. Ca să fiu și mai explicit amintesc numai

pe «Niculăiță Minciună», băiatul de țăran, deștept, inimos, de treabă, care este batjocorit pe nedreptul cu porecla de «Minciună», din cauza negliobiei oamenilor din satul său. Niculăiță acesta găsește o pungă de bani pe drum, o dă la jandarmerie, dar banii ajung în mâna șefului de jandarmi, care — în înțelegere cu «ibovnica» sa, Steluța (!) — și-i pune singur în buzunar. Bietul Niculăiță poate să tot protesteze, domnul procuror poate să tot ancheteze, nedreptatea iese triumfătoare — Niculăiță «Minciună» este declarat nebun și de disperare, când vede că simțemintele sale cele mai drepte și sfinte sunt zeflimisite și interpretate fals, — se spânzură! Cetind odată unui țăran novela aceasta, voind să fac o încercare, mi-a spus: Da bine, după cele auzite să nu mai dai la jandari cele găsite! Asta este concluzia logică a minții cetitorului naiv.

N'am de gând să apăr pe dl Br.-V. împotriva învinuirii că ar profesa astfel de principii. Dimpotrivă! Novela este un țipet de durere, o apărare a dreptății călcate în picioare. Bucata aceasta, ca și celelalte numite mai sus, este scrisă *pentru intelectuali* — pledează pentru o schimbare a mentalității unora din ei, este un rechizitoriu aspru a depravării morale, sociale.

De ai putea avea puțința să dai cărțile numai în mâinile cărora sunt menite! Cărțile pot fi balsam, pot fi însă și acid corosiv.

Dar sunt în volum bucăți, cari *pot* ti cetite cu drag din partea poporului. Nu a poporului de rând, ci a celor mai deștepți din el (Blana lui Isaia, gluma: Metamorfoza, Bietul Tric, Moș Niță Hârleț, Priveghetoarea). E drept, sunt unele cuvinte și expresii, cari vor trebui explicate, dar fondul, ideia fundamentală a bucăților acestora este acceptabilă pentru mentalitatea țărănească.

Acum se naște problema: cum s'ar putea *scoate* piesele potrivite pentru cetitorii țărani din volumul întreg? Cum s'ar putea tipări, eventual, în ediții cu adnotări scurte pentru cele, mult, 80 de cuvinte, necunoscute?

Eu cred că societățile culturale amintite, în primul rând, apoi societățile noastre de editură existente, ar trebui să se gândească la modalitatea aceasta.

Merg mai departe. Iată aici câteva cuvinte, pe cari nu le va înțelege așa de ușor un român, care n'a umblat la școli ro-

mânești și nu s'a îndeletnicit intensiv cu literatura românească: *compartiment* friguros (3); *meteahnă* (3); *prefectura* (10); *datează* (13); *nostimade* copilărești (13); *ronturile* de flori (14); copii joacă *croket*; *fundele* (18); *extaz* general (18); copii.. *rămași țagă* cu ochii.. (18); *afecțiuni* (21); iarăș: *nostimadă* (23); bătea *darabana* cu degetele (28); nenea A. era grozav de *tabietliu* (28); *sastisit* (30); *pichet* (joc) (31); *pastește* (34); *panselele* (flori) (34); *clematită* (floare) (37); *jend* (37); muere leneșă, risipitoare și *sanchle* (?) (39); *subțineți* procesul (45); *târliă* (51); *jambiere* (59); *acarii* dela drumul de fier (59); muncitori la plevilă (61); *polată* încăpătoare (62); *prealabilă* (62); bat cu *friștile* în stâpii polatei (62); *teșghea* (62); refuzat (66); apelpisiți (69); *serviciu județean* al *prefecturii* *concepțează* rezoluțiile venite de sus (70); nurca (blană) (71); *misirliu* (71); *pehlivan* (75); *burlanele* sobei (80); *piesă* de 5 lei (81); *socul* casei (82); *violența* (83); *enerveze* (85); *ardoare* (87); *sindrofie* (88); *agasantă* (90); *sufragerie* (90); *dreseaz-o* cu răbdare (92); era cam *neder* (92); *apelisit* (100).

Am citat dintr'o sută de pagini.

Mă gândesc la tineretul românesc, care *vrea* să citească volumul acesta al dlui Br.-V. și care n'are la îndemână un *dicționarăș* de *neologisme* și de *idiotisme*, românești.

Este o problemă din cele mai arzătoare pentru viitorul apropiat ca societățile noastre culturale să se îngrijească ca acest dicționar să *apară*, căci numai așa lectura produselor românești în casele românești va putea câștiga teren și mai larg. Știu că dl *Enea Hodoș* pregătește un astfel de dicționar, încredințat din partea «Asociațiunii» noastre — înfăptuirea planului, cât mai curând, este de dorit. («*Enciclopedia română*» este prea voluminoasă și epuizată, dicționarul lui *Șăineanu* e prea defectuos, cu toate că, în parte, are calitate¹.)

Dacă încercăm să ușurăm lectura volumului pentru tineretul nostru dela oraș, de ce n'am ușura-o și pentru *copiii* noștri? — e vorba de partea *acceptabilă* pentru ei. Și câte pagini duioase, minunate pentru mintea și inima copiilor are volumul acesta! Pagini, cari evocă mila față de animale, față de cei săraci, față de cei slabi. (Nicușor, Priveghetoarea, Blana lui Isaia, Bietul Tric.) Dar sunt și în celelalte bucăți părți potrivite

¹ Din 1917 au apărut alte ediții, corectate, ale dicționarului Ș., încât serviciile ce le poate aduce sunt remarcabile.

pentru copii. (Descrierea vieții familiare în casa lui Mișu Gerescu, lauda cinstei servitorului bătrân «Moș Niță Hârleț» și moartea lui.)

Acum: a) de ce nu se găsește o societate culturală, care să editeze părțile potrivite pentru tinerime — revăzute, eventual, din partea autorului? Unde este societatea, care să între în legătură cu autorul și care să dea în mâna tinerimei un astfel de tezaur? Va zice cineva: cărți *ad usum Delphini*? Da! De ce nu? E un lucru atât de disprețuit să editezi astfel de lucrări?

b) De ce n'ar putea societatea pentru protecția animalelor («S. P. A.») d. e. să editeze pe «Bietul Tric», povestea unui câine deștept, bătut pe nedreptul de stăpânul său, «Priveghetoarea», lauda unei priveghetori, care încântă pe toți ai casei, și moare o moarte idioată, mâncând o nadă de undiță? Pentru propaganda societății nu ne putem închipui prilej mai bun. (Amintesc aici că schița «Puiul» din volumul celalalt al dnului Br.-V. «În lumea dreptății», a apărut astfel, într'o bibliotecă ieftină — 6 b. — pentru tinerime, în ed. «Asociațiunii» — iar câteva novele din acelaș volum în «Bibl. p. toți», dar acesta fără de a urma principiilor arătate mai sus.)

Altă problemă: n'ar putea una din societățile noastre culturale sau din institutele de editură să tipărească volumul cu *Ilustrații* reușite? O ediție frumoasă, ilustrată de unul din pictorii noștri de seamă. Cunosc cetitorii edițiile scriitorilor francezi, germani, cehi, unguri? Știu câte ediții minunate există de ale scriitorilor de seamă ai neamurilor respective? Nu știm că și ochiul pretinde o sărbătoare sufletească? Oricât am accepta și părerea cetitorului, care protestează să vină cineva să-i strice iluziile proprii, pe cari și le croiește pe baza fantaziei sale, cettind o operă — pricep și cererea celuilalt cetitor: ilustrații bune, accentuez: *bune*, pentru opere de seamă¹.

Toate câte le-am înșirat până acum s'au referit la propaganda unui volum de calibrul volumului dlui Br.-V. Pe lângă cărările acestea, toate salutare și imperios necesare — vor trebui societățile și privații să bată o cărare, evidentă, să *cumpere* volumul în exemplare cât mai multe. Societățile în depozit, ca

¹ A apărut din «Niculăița Minciună» o ediție scumpă, de bibliofil, cu ilustrații.

să le răspândească sistematic, privații pentru persoana lor și în cercul lor de cunoscuți.

Numai astfel își poate ajunge misiunea o lucrare cu calități așa de mari ca lucrarea dlui. Br.-V.

La alte neamuri tot așa se întâmplă cu operele autorilor naționali — de ce-ar fi la noi altfel?

11—V. 1917.

Cronică.

Dela „Asociațiune“.

Sedința com. central, 8 Ian. 1925: la parte pentru întâia oară nou alesul membru, dl prof. univ. *Dr. Al. Borza* din Cluj. Bineventat de dl preș. își desvoltă în scurtè cuvinte părerea despre cum crede că va putea ajuta societății. — Membrul fondator, dir. soc. econ. «Agricola» din Hunedoara, *Nic. Macrea*; membrul fond. *Dr. Nic. Ciacian* din Pecica și membrul *Simeon Zehan*, preot în Cașva, mulți ani director al desp. nostru Gurghiu — au decedat. Se exprimă condoleanțe, prin sculare în picioare. — Dna väd. *Elisabeta Letiția Stoica*, väd. fondatorului nostru *Simeon Stoica*, a decedat în Abrud. «Asoc.» a arborat steag negru. Direct. desp. Abrud a fost rugat să ne reprezinte la înmormântare. Familiei decedatei i se trimite o adresă de condoleanță. — În numele *comisiei publicațiilor* (din comitetul central, membrii din Sibii: *Dr. Gh. Preda*, preș.; *Dr. V. Bologa*, *Dr. I. Bunea*, *Gh. Poponea*, *Tr. Scorobeșiu* și ref. *Dr. H. P. Petrescu*) referază dl *Dr. H. P. Petrescu*, că comisia a fost convocată pe 8 I. a. c., luând parte toți membrii ei. Secretarul lit. subst. a expus pe larg condițiile, în cari apar publicațiile, constatând că dacă lasă publicațiile ceva de dorit este din cauza că partea ad-

ministrativă, cu discursurile, dările de seamă, bugetul, a luat în anul trecut 5 numere, nemai rămânând spațiu îndestulitor pentru literatură, iar administrația, neavând pe nici un angajat, revista și biblioteca n'au putut fi lansate așa cum ar fi fost cu cale. În înțelegere cu comisia financiară propune ca «Bibl. pop.» să apară de aici înainte în câte 5000 ex. numărul și de câte 4 coale de tipar. «*Transilvania*», deocamdată, în condițiile de până acum. — Comitetul central a luat la cunoștință aceste propuneri ale comisiei și le-a primit. Se va convoca o șed. extraordinară a secțiilor pentru dezbaterea chestiei publicațiilor. — Invitată să participe la al 2-lea «*târg internațional al cărții*» în *Florența* (primăvara a. 1925) din partea fundațiunii «*Principele Carol*», comitetul hotărăște ca «Asoc.» să participe în aceleași condiții ca la prima expoziție a cărții, trimițându-și publicațiile și statistici-diagrame. — Din cărțile dnului *Victor Motogna*, dir. lic. «*Andr. Mușșanu*» din Dej: «*Politica externă a lui Mircea cel Bătrân*» și «*Articole și documente*», s'a hotărît să se cumpere câte 100 ex. pentru bibliotecă la orașe. — «*Abecedarul*» de *Ion Ciordănescu* ni l-a pus «*Casa Școalelor*» la dispoziție

în 1000 ex. p. analfabeți. — «Asoc.» a cumpărat încă 100 ex. din broș. de schițe «*Intre sat și oraș*» de *Petrea Dascălul* (dl Petru Olariu), p. bibl. dela sate. — La recercarea dir. desp. *Făgăraș*, dl prof. *Valeriu Literat*, va întreprinde «Asoc.» pașii necesari ca de aici înainte să fie ziua de 1 Dec., cel puțin în Ardeal, zi de școală liberă, ca elevii să-și poată concentra atenția asupra momentului sărbătorii. — Dnului prof. univ. *Dr. Al. Borza*, membru în comit. central, i s'a dat împuternicirea de a ne reprezenta instituția în comitetul constituit de autoritățile statului pentru protecția naturii. E în interesul nostru, al tuturor, ca să între în vigoare cât mai curând legi, cari apără regiuni importante din punct de vedere geologic, al faunei sau zoologic. — Dl *Al. Borza* propune ca *membrii să primească* de aici înainte câte *ceva* din publicațiile noastre în *schimbul cotizației de membru*. Chestiunea fiind de mare însemnătate comitetul o va studia prin comisia sa financiară. — Direct. artistic al «Asoc.», dl *Nic. Băilă*, este îndreptățit să pregătească pe elevii liceului «Gh. Lazăr» din Sibiu pentru reprezentațiile ce plănuiesc. — «Dl președ. aduce la cunoștință că în chestia *propagandei culturale ce trebuie făcută în Basarabia*, a luat înțelegere cu A. Sa Principele Moștenitor Carol și a discutat cu dl Mugur, dir. Asociației Culturale «Principele Carol», rămânând că atât dsa cât și dl Mugur să pregătească câte o schiță-program, pe care vor avea să le discute apoi împreună, stabilind astfel planul comun de colaborare al propagandei, ce se va înainta A. Sale Principelui Moștenitor». S'a aprobat.

Sedința comit. din 5 Februarie.
Din prilejul morții P. S. Sale *Ioan I.*

*Pap, episcopul diecezei Arad, fost membru fondator al asoc. noastre și sprijinitor devotat al acțiunilor culturale românești s'au exprimat telegrafic condoleanțele; dl preș. Goldiș a reprezentat soc. la înmormântare, s'au exprimat părerile de rău în șed. prin sculare în picioare și la proc. verbal. Din membrii noștri au mai murit: colonelul în r. *Dumitru Florian*; adv. dir. desp. *Tinca, Dr. Aurel Pinția*; prim-consilierul comunal al orașului Alba-Julia, *Valeriu Dăianu*; comitetul central își exprimă condoleanțele prin sculare în picioare. — S'a procedat la compunerea literelor fundamentale ale fundațiunii de lei 100,000, creiată de M. S. Regele Ferdinand I. Comisia esmisă a fost de părere să se asculte și cercurile locale (desp. Abrud-Câmpeni, autoritățile bisericești și civile din părțile locului și fruntași ai vieții noastre publice dintre «Moși» sau originari de pe acolo). Materialul adunat să fie pus în discuție într'o șed. plenară a comit. centr., ca mai apoi să se elaboreze proiectul de regulament. Se hot. ca biroul să întocmească un regulament după ce a primit informațiile cerute (și dela *școala de meserii din Abrud*). — S'a hotărît ca adun. generală să se țină la vară în *Reghin*. Direcț. desp. se va pune în legătură cu comit. centr. ca să fixeze termenul. Dl *Const. N. Tomescu*, dela arhiepiscopia din *Chișinău*, s'a înscris membru fondator și promite sprijinul binevoitor în părțile Basarabiei. — Consiliul orașului *Târgul-Săcuilor* s'a înscris ca membru pe 1925 cu suma 500 lei. — *Orașul Bistrița* a dăruit 500 lei. — Pentru îngrijirea *mormântului* lui *Avram Iancu* am primit 10,000 de lei din partea «*șezământului cultural I. C. Brătianu*». — Transpunându-ne dl *căp. Iorga* modéle de inscripții (troițe) pe mormintele eroilor înmormântați*

în cimiterul eroilor: Avram Iancu din Tebea, comitetul hotărăște să se ridice câteva troițe de acestea. — Rapoartele satisfăcătoare despre sărbătorirea zilei din 1 Decembrie 1924 din desp. Șimleu-Silvaniei, Deva, Agnita, Tășnad, Ciachi-Gârbău, Hunedoara și Jiu. — Dl *Dr. Lazar Nichi*, direct. Palatului cultural, *Arad*, transpune socotelile cu ocazia festivalurilor aranjate din prilejul adun. gen. din 1924, în *Arad*. *Venitul* net a fost de 39,946.60 lei, primii de noi. — *Desp. «Țara Oașului»* a ținut o adun. gen. extraordin. în 12 Iulie 1924 la Bicsad și una ordinară în Poni (28 Sept. 1924). — *Desp. Seini* s'a despărțit în două: *desp. Seini* și *desp. «Țara Oașului»*. La cel dintâi este director dl *Dr. Matei Sofonea*, medic în Seini, la al doilea dl *Gavril Szabo*. (Dl Sofonea a ținut o conferință despre «Plăgile sociale».)

În agent. *com. Pomi* s'a primit, în dar, o *biblioteca* din partea desp. Satu-mare, prin dl prof. Barbu. În folosul soc. noastre se vor multiplica portretele episc. Mihail Pavel și al lui Vas. Lucaciu. — *Desp. Copolnic-Mănăstur* a înscris pe 1925 alți 2 membri activi și 39 membri ajutători. La adun. gen. a desp. (7. XII) dir. desp., dl *Nic. Avram*, a vorbit despre «Asociațiune», apoi dl preot *I. Medan* despre «Ramurile de dezvoltare culturală și economică ale poporului». — *Desp. Băsești* a ținut adun. cercuală a desp. în 31 Decembrie 1924. — *Desp. Brad* a vândut *toate* cele 50 calendare ale «Asociațiunii». — *Desp. Hunedoara* — adun. cercuală în com. Ghelar (24 August). — Un foarte activ membru al «Asociațiunii» este dl căp. *M. Dumitrașcu*, care a constituit de curând un *desp. nou* pe lângă Regimentul 28 de Inf. din *Ismail* (Basarabia). *Desp.* se va numi: *Desp. «Astra» Regt. 28 Inf. Ismail*. Fiecare companie-agen-

tură va primi câte o *biblioteca* populară. — *Desp. Moldova-nouă* a înaintat raport despre ultimul pătrar al anului 1924. — Din Decembrie 1924 începe s'a sporit lista membrilor cu: 3 membri ai Casei naționale centrale, 56 membri fondatori, 203 membri pe viață, 576 membri activi, 157 ajutători — cu totul 995 membri noi. — În *Vidra* s'a deschis în 2 Ian. 1925 *biblioteca Avram Iancu*. Părintele Grigoriu Nicola din Vidra împarte cărți poporului, tot la 2 săptămâni. Poporul se îndeamnă — citește bucuros. — Înalt Prea Cuv. Sa, direct. Acad. teologice din Sibiu, *Dr. Eusebiu Roșca*, a dăruit *colecții de ziare vechi* («Cocoșul roșu» 1875, 1876; «Gura Satului» 1901—3; «Glasul Ardealului» 1918). — S'a dat o *biblioteca* populară *Regt. 6 Pioneri din Alba-Iulia*. — Cărțile din editura noastră predate *Sănătorului din Aiud*. — Dlui *Dr. Ontș. Ghibu* i s'au predat 800 ex. din lucrarea d-sale: «*Cum s'a făcut unirea cu Basarabia*» și i s'au adus mulțumiri pentru colaborarea desinteresată.

Sedința comitetului din 5 Martie.

Desp. Oradea-mare. Rap. despre a. de gest. 1923/4. În 1923 s'a împărțit în 7 secții, cu conducători. Prelegeri p. intelect. și meseriași în O.-m. și p. țărani la sate. Cere 100 bibl. pop. Cere ca membrii din popor să primească în schimbul taxei publicații. *Plasa Tileagd* din jud. Bihor s'a constituit în *desp. nou*. (S'a încuviințat. Avem deci un nou desp., *desp. Tileagd*.) Cererea ca rev. «*Cele trei Crișuri*» pentru popor să fie privată și ca *organ de colaborare* cu «Asociațiunea» se încuviințează. — Dela ultima sed. a comitetului (5 II.) s'au înscris și au fost primiți membri noi:

Desp.	fond.	p. viaț.	activi	ajut.	total
Orăștie	3	9	—	—	12
Năsăud	1	5	8	—	14
Făgăraș	—	—	—	32	32
Deva	2	—	—	—	2
Blaj	—	1	1	—	2
Mediaș	5	7	—	—	12
Aiud	1	28	—	—	29
Boroșineu	—	1	—	—	1
Buziaș	—	—	—	4	4
Sibiiu	—	—	2	1	3
Cincul-mare	1	—	—	—	1
Vințul de jos	—	9	42	—	51
Brad	—	—	38	—	38
	13	60	91	37	201

Afară de aceea 1 membru al «Casei naț.» centrale (muzeu) în desp. Năsăud.

Dlui preot *Ioan Manica* din *Cerișor*, jud. Hunedoara, i s'au trimis 60 *abecedare* de I. Bota pentru cursurile de analf. — S'au trimis cărți, la cerere, dlor: *Dr. Aurel Crăciunescu*, prof. seminarial, Sibiiu (p. căminul de ucenici din Sibiiu); — *Ioan Iosan*, inv. din Crocna, jud. Hunedoara (p. biblioteca școlară de acolo); — *Iosif Bondoc*, inv. Iuriul de Câmpie (pentru agent. din comună); — *Emilian Ciorean*, protop. Sibiiu (4 bibl. p. cele 4 secții ale spitalului civil din Sibiiu). — Școala sec. de fete gr. II din Sibiiu cu Internatul de fete al «Asociațiunii» (direct. Dr. Vasile Bologa) a scos de sub tipar anuarul școlai pe a. 1923/4. — «*Așezământul I. C. Brătianu*» (direct. gen. dl prof. Dr. Țițeica) cerând un inventar al mormintelor eroilor civili și a oamenilor mari ai Ardealului — ca să poată fi îngrijite cu pietatea cuvenită — custodele muzeului nostru (dl I. Banciu) își ia asupra sa sarcina de a înainta inventarul dorit. Astfel vom avea o dare de seamă conștiențioasă a mormintelor oamenilor noștri marcanți.

„*Astra*” și militia. O idee foarte fericită au avut conducătorii desp. nostru din Cluj: au intrat în legătură cu dl *gen. Athanasiu* ca să colaboreze la câteva *șezători culturale* pentru soldați. În 1 Martie 1925 s'a ținut în cazarma Reg. 32 de obuziere din Strada Tunarilor (Cluj) întâia «șezătoare». Dir. desp. Cluj, dl dir. *Nic. Bogdan*, a vorbit despre soc. noastră în viața culturală și economică, dl prof. univ. *Dr. O. Ghibu* despre Basarabia. Muzica militară a cântat «Trăiască Regele». Corul episcopiei gr.-or., de sub conducerea dlui prof. Sava Columba, a executat cântece populare. Au declamat: dș. prof. M. Brașoveanu și elevul Trăilescu. — A doua șezătoare se ține în 15 Martie. Se vor arăta filmele: *Erupția vulcanului Etna*, *Viața generalului Cristescu*, *Funerariile eroului necunoscut la București*, *Războiul pe frontul italian*, *Despre beție* — pe lângă rostirea câtorva cuvinte de îmbărbătare. Recomandăm procedeul desp. Cluj și într'alte centre, unde se află armată. În Cluj a luat parte domnul general Trăilescu, cu mulți ofițeri, pe lângă miile de soldați.

Desp. Jiu: În 1 III. a. c. a ținut desp. *prima șezătoare* în *Petroșeni*. Păr. I. *Duma* a vorbit despre «*Rolul domnițelor române în istoria noastră*». Restul programului a fost compus din coruri cântate de școala minieră, din bucăți muzicale executate de orchestra minelor Petroșani și o recitare. — În 8 III. a *doua șezătoare*. Conf. dlui *Petre Petrescu*, inspector al învățământului, din Sibiiu, despre «*Refacere*». Școala primară de jos a delectat cu dansuri naționale. Orchestra minelor (dir. dl Pan) — bucăți muzicale. — Pentru 15 Martie era proiectată a 3-a șezătoare cu «*Arvinte și Pepelea*» (piesă teatrală, jucată de elevii lic. de stat),

o conf. și bucăți de orchestră. Intrarea *gratuită*.

Desp. Jiului: În agentura *Vulcan* s'a ținut o șezătoare culturală în 1 Martie, la casina română. Vorbirea de deschidere și conferența dlui *Pompei Hossu Longin, despre eroii neamului românesc*; Orchestra societății «Sf. Pavel» a executat arii naționale. Vorbirea de închidere: președintele agenturii, părintele *Sebaston Rusan*. (Inimioase îndemnuri pentru propaganda culturală în Valea-Jiului în ziarul *Gazeta-Jiului*.)

Desp. Zălau: În Zălau s'a început seria de șezători literare și culturale în 2) Februarie. Prima șezătoare a avut declamații, coruri, muzică și o conferință cu proiecțiuni a dlui *L. Ghergariu, dir. liceul de stat: «Răsbolul pentru neatârnavare»*. Noua și bine redactata gazetă săptămânală culturală «*Meseșul*» din Zălau îndeamnă publicul de intelectuali într'un art. de fond

(28 Februarie) să cerceteze cu sârguință conferențele și festivalurile. Dl primar *Dr. Nicodim Cristea*, directorul despărțământului nostru, își dă cea mai laudabilă silință. — Despărț. va cumpăra un skiopticon propriu. Comanda s'a făcut.

Secția școlară a «Astrei», cu sediul în Cluj, a ținut în 12 Martie o ședință la care dl dir. de școală primară *Constantin Iencica* a vorbit despre «*Învățătorii ardeleni și noua lege școlară*». (Seminarul pedagogic universitar.)

Desp. Deva: Într'un avântat articol salută («*Gazeta Hunedoarei*», 11 Martie 1925), direct. despărțământului Deva, dl prof. *Iuliu Josan*, «*Extensiunea universitară*» din Cluj, ca colaboratoare în Deva. Vor vorbi în Martie dnii profesori universitari *D. Teodorescu, V. Ghidionescu, Th. Capidan și I. Lupaș*.

Lupta contra pornografiei.

— Material de răsândit. —

ÎN FRANȚA.

În prefața vol. I. a «*Teatrului său complet*» a scris *Brieux (1922)* despre punctul său de vedere estetic, etc. Cuvintele merită să fie reținute:

«*Vederea suferințelor altora mi-a fost întotdeauna insuportabilă. Am vrut să-mi descarc mânia și turburarea, care îmi pricinuiau, scriind după cum am fost eu în stare... Am vrut ca, deoarece am trăit-o, cantitatea de suferință răspândită pe pământ să se micșoreze puțin. Am marea satisfacție de a fi reușit în privința aceasta și știu că două din piesele mele: *Locuștii* («*Les Remplaçantes*») și *Avariștii* («*Les Avariés*») au contribuit să salveze existențe omenești și să facă altele mai puțin dureroase. Teatrul*

meu a fost mai 'nainte de toate un teatru social. Este cu puțință ca pe scândurile scenei unde de obicei se mișcă nătărăii amorului, pe aceste teatre de saltimbanci, unde vodevilul ne arată femei despuiate (cum se desbracă), sărituri și mărcăriciuri (nebunii) să se expună chestiuni grave, agitate, dacă nu chiar rezolvate?» (Cit. după «*La Revue française de Prague*», Dec. 1922.)

Dl *Adolphe Brisson* *) (Bonhomme Chrysale) primește dela organul studențesc francez: «*L'Echo des Etudiants*» (ecoul studenților) — a tinerimei intelectuale din Cartierul Latin din Paris! — un chestionar: «*Ce cre-*

*) Rev. „*Les Annales*”, 18 Febr. 1923.

deși despre *actualul val de pornografie?* Tinerimea întreabă pe dl Brisson dacă nu e cu cale să «reînvie dl de Lamarzelle?» («Venerabilul senator» de Lamarzelle a protestat vehement, ca odinioară dl Bérenger, cel batjocorit «Tatăl Pudoare» — «Père la Pudeur»), împotriva imoralității cărților și a spectacolelor.

Ce sfaturi dă dl Brisson tinerimei? Să nu vadă în argumentația directorului de teatru: «Ce vrei! Trebuie să trăiești! Arta nu te nutrește», nici în suspinul autorului: «Sunt obligat de a trece sub furcile caudine ale directorilor!» argumente pentru îndreptățirea pornografiei.

«Da», scrie dl Brisson, «sunt de acord: în cele mai mici opere ale secolului al XVII-lea și al XVIII-lea au fost tot atât libertinaj ca în producțiile moderne de acelaș gen».

Dar pe atunci nu se putea lăși imoralitatea așa de tare ca în ziua de astăzi! «Acum s'a democratizat murdăria! Se fabrică ieftin în uzine, ca lumânările sau ca ciocolata; o cumperi pentru douăzeci de sous (bani), pentru zece, pentru cinci».

Societatea își dă osteneala ca să ridice sănătatea materia a a poporului. «Pare că igiena morală o lasă indiferentă. Iată pentru ce este ceva putred în regatul Danemarcei».

Concluzia logică:

«Da, părinții noștri au putut fi tot atât de grosolani ca noi înșine. Aceasta n'avea consecințe pentru dânsii. Pentru noi are urmări incalculabile. Cutare microb, care lăncezește într'un teren refractar, se înmulțește repede dacă și este terenul favorabil și în curând cutropește întreg terenul. Terenul nostru este cu deosebire favorabil dezvoltării microbului. Și cu toate că sarcasmul și ironia răsplătesc sforțările lor, socotesc că este cu cale să aprobi

pe oamenii cinstiți, cari reclamă împotriva germenului celui rău o doctorie energetică»...

«Trebuie să curățim grajdurile lui Augias!», încheie dl Brisson, «fiindcă streinătatea ne observă și ne judecă și pentru că e în joc bunul nume al țării noastre».

«Sunt alte cărți, într'adevăr primejdioase și nesănătoase», suspină «*Bonhomme Chrysale*» în «*Les Annales*» (1 Oct. 1922). «Sunt romanele, cari calomniază păcătos, murdar, rasa noastră, moravurile noastre și ne înjosesc în ochii streinilor; aceste romane obscene (este unul, astăzi, care pricinuieste scandal), publicate cu scopul mârșav de câștig (but abominable de lucre), vândute pretutindenea și din belșug, mulțumită unei reclame nerușinate, desonorează pe falșii scriitori, cari le scriu și pe editori, cari le editează. *Ar trebui să fie arse*, cum se făcea odinioară în Piașa Grevei, și ar trebui ca autor și editor să fie condamnați la pedepse infamante. Cenzura avea ceva bun. Crimele cele mari sunt comise în numele libertății».

(«*Bonhomme Chrysale*» în «*Notele Săptămânale*» din «*Les Annales*», 1 Oct. 1922.)

Albert Flament, care e angajat de revista de seamă franceză «*Revue de Paris*» să scrie rubrica permanentă: «*Tablouri din Paris*», vorbește, în nr. din 15 Apr. 1923, și despre *Nudul în «Music-Hall»*-urile din Paris și găsește urinatoarele epitețe și resonanțe:

«In toate revistele «parisiene curente» ale iernei acesteia (1922/3) nudul trece peste ceea ce imaginația poate să inventeze, nu în scrutări artistice, de sigur, ci în *vulgaritate*, în despuieri (desbrăcări) unde garnitura nu mai este nici ornament, nici un voal. Tre-

bue să crezi că directorii de music-hall-uri pariziene cred că au miopi drept spectatori obicinuiți și complet insensibili.

«Nici o preocupare artistică nu poate fi invocată. Nenorocitele creații expuse o știu prea bine, vai!, că nu s'ar putea vorbi de puritatea liniilor lor, de fericitele proporții ale trupurilor lor; ele nu mai cugetă. Au sentimentul imperfecției lor... Dacă ar fi în deajuns de frumoase pentru ca apariția lor desbrăcată astfel să poată naște oarecare admirație, o știu prea bine că n'ar avea nevoie să se angajeze de directorul unuia din cele 10 etablimente din Paris, în cari se arată astfel carnea femeiască, crudă de tot»...

Concluzia: «Camera (fr.) poate, fără de nici o primejdie, să interzică aceste exhibiții, cari *desonorează Parisul*, de cari parisiienii sunt *scârbiți* și cari permit aliaților noștri de a face reflexii pe cari noi nu am vrea să le permitem nici chiar celor mai răi dușmani ai noștri». (Pg. 918.)

Într-o convorbire avută de criticul literar francez André Lang cu scriitorul *Fernand Gregh* («Călătorii în zigzag, în republica literelor», rev. «*Annales*», 12 Febr. 1922), a declarat acesta: O să revină poezia franceză (după ce a trecut peste boala dadaismului, care «a spart un abces» și celelalte boale literare actuale) la «frumoasa linie dreaptă» a geniului poetic francez, «afară dacă această linie nu este pe cale să se îndoie fără de voia noastră și afară dacă epoca, pe care o trăim de prezent, nu este una din *epocile de decadență*, cari preced o întoarcere la barbarie... Da, o mărturisesc, gândul acesta mă obsedează: *analogia* situației actuale a Europei și

a situației imperiului roman sub *Constantin sau Teodosie*».

«Mă înspăimânt când îmi închipui că maestrul nostru *Anatole France*, a cărui grație, ironie, elegant scepticism, ne farmecă, între alte mii de lucruri, mă înspăimânt când mă gândesc că France ar putea fi considerat, peste câțiva secolii, ca d. e. *Lucian* din Samosate, care făcea deliciul grecilor sec. al II-lea... Te rog mult, firește, să nu mi se ia comparația pe de-a întregul (literal)».

Episcopul Sebastian *Herscher* aduce următoarele argumente împotriva *lecturii romanelor imorale*, în cronica sa religioasă din rev. franceză «*Les Annales*» (24 Iunie 1923):

«Din punct de vedere pur rațional este un inconvenient serios cetitul unei cărți imorale; din punct de vedere religios este o primejdie gravă. Fiindcă este fals sau cel puțin foarte îndrăzneț să spui și să crezi că poți să citești nepedepsit totul, pentrucă ești foarte inteligent și foarte cultivat, pentrucă ai idei foarte largi sau o judecată foarte sigură. Adevărul este că nici cultura, nici inteligența, nici bogăția ideilor, nici judecata, fie ea oricât de solidă, nu sunt capabile de a pune, într'un mod constant și sigur, o persoană, mai cu seamă o persoană tinără, fără de experiența vieții, la adăpostul consecințelor nefaste ale unei lecturi rele. Fiecare imagine tinde, ea de ea, să se realizeze; ea este un principiu de mișcare și de acțiune. Asemenea fiecare imagine, prezentată spiritului prin o lectură imorală, aduce cu sine o tendință de imitare. Tendința aceasta nu este întotdeauna conștientă, fiindcă se ține de actele, cari desguștă și revoltă o inimă onestă; cu toate acestea tot există, și acțiunea ei, pe lângă toată manifestarea ei în

taină, nu este mai puțin reală. Lungă vreme poate, tentația dormitează în cel mai adânc loc la eului intim al cetitorului lipsit de băgare de seamă, în fundul conștiinței fiarei amorțite. Poate că nu va cauza la început de tot nici o disordine aparentă, dar intervine o circumstanță favorabilă ca să se trezească brusc — un suflu vijelios, o turburare fizică sau morală, ceasul, care se târește lăngezind, etc., — și va apărea la suprafața conștiinței și va stăpâni voința. Fiindcă, cu voia tinerilor nostri savanți în rele de a citi totul, există legi psihologice, cari ne guvernează, în realitate, cu totul altele decât și le închipuiesc ei. Legile acestea au fost scoase la iveală cu o mare putere de cugetare, cu o profundă siguranță în judecată și cu un real noroc de expresie din partea dlui Eymieu, în primul său volum al lucrării de psihologie practică: «Gouvernement de soi-même», intitulat «mările legi» (Les grandes lois). Trimitem acolo buni-bucuroși pe presumțioșii nostri, cari își închipuiesc că pot să citească toate, de când au părăsit băncile școlii, după ce au câștigat aici câteva grade universitare, ca și când aceste grade ar fi de ajuns ca să oprească în favorul lor și în favorul victimelor zelului lor intempestiv, mersul și consecințele legilor psihologice, tot atât de vechi ca și lumea și cari vor dăinui ca și ea.

«Nici o voință umană nu se poate sustrage legilor acestora. Ele regulează activitatea noastră în cele trei faze succesive pe cari le presintă fiecare din manifestările ei: imaginea sau ideea, sentimentul și actul. Nu poate nimenea să oprească ca aceste forme ale activității noastre să nu se influențeze una pe alta, astfel, că ideile înclină spre acte, că actele e-

vocă sentimentele și că, prin sentimente, ajungi ca să stăpânești, să guvernezi ideile și actele». . . «O idee este un act în germene».

*

Vestitul orator bisericesc catolic din Franța, *P. Ianvier*, a vorbit după războiu despre teatru și importanța lui culturală, precum urmează: «Predilecția pentru teatru se ține de una din patimile cele mai răspândite, mai cu seamă la popoarele civilizate. . . Ce poziție ia morala creștină față de reprezentațiile teatrale? Ea nu condamnă fără de a selecționa, toate piesele; concede pe acelea, cari nu sunt stricacioase în urma cruzimei, nici în urma imoralității, nici în urma lipsei lor de cinste. Acțiuni dramatice anumite ne oferă chiar și biserica în ceremoniile ei, în cari tradiția, religiozitatea și arta își oferă ce au ele mai înalt și mai bun. Arta dramatică își dă osteneala, afară de aceea, de a reda în ziua de astăzi iarăș scene din viața Mântuitorului. Reprezentații minunate, foarte potrivite ca să aibă o influință de innobilare asupra spiritului. Dar există alte piese teatrale a căror reprezentare, dimpotrivă, constituie o mare primejdie. În sine nu este teatrul o școală a răului. Ar putea, nu-i vorba, să ajungă un loc de pe care se propagă adevărul, de unde ai putea vorbi și acelora, cari ocolesc de altfel casa Domnului. Bunătatea ordinii și a religiei nu zac în afară de sfera tendințelor teatrului. «Se pare», zice La Bruyère, «se pare că romanul și teatrul ar putea să ajungă atât de utili, pe cât sunt de stricacioși în ziua de astăzi». «Racine ne-a oferit astfel de exemple spre sfârșitul vieții sale, în «Estera» și în «Athalia». De mai multă vreme își fac apariția multe sforțări de a elibera arta dramatică de minciună și de desfrânare, ca să fie

adusă în concordanță cu recerințele evangheliei. Dacă voiesc autorii, publicul și critica, nu mai are loc spiritul și noțiunea pentru reprezentații de teatru, omoritoare. Unul de rangul sf. Toma de Aquino a spus că meseria de actor dramatic în sine este inescapabilă. Actorul, a cărui misiune a vieții zace în aceea de a oferi semenilor săi ceasuri plăcute de recreație, în marginile a ce este permis din punct de vedere moral, are dreptul la stima generală și la recunoștința noastră. Firește, jocul lui trebuie să fie corespunzător celor susținute mai sus. Durere, teatrul se dă adeseori în brațele unor aberații bolnăvicioase, cari calcă în picioare legea și dreptul creștinesc. Înainte de toate se joacă prea mult teatru și toate păturele populației, o mare parte a presei și mijloace imense de bani servesc teatrului. De aici rezultă, afară de pierderi mari de timp și de bani, rele grele în privința psihică, pentru mulți, cari se învață cu o viață visată, în loc de a privi realității drept în față. Dimensiunile răului sunt astăzi greu de măsurat.

«Zace o foarte mare primejdie în faptul dacă obicinuiști populația să vadă mereu virtutea, autoritatea, religiunea și datorința, drepturile tatălui de familie și acelea ale soției — date pradă ridicolului, câtă vreme desfrăul este descris în culorile cele mai atrăgătoare. Acțiunea este sufletul piesii. Câtă vreme în cărți sunt persoanele nește scheme, apar în teatru acționând. Le vezi înaintea ta, le ascuți glasul, acționează. Actorii cei mai buni sunt aceia, cari se contopesc cu rolurile lor și trăiesc în ele. În urma aceasta căștigă influința piesii asupra sufletelor spectatorilor, în sensul bun și în sensul cel rău al cuvântului, nespus de mult. Sf. Chrisostom merge atât de departe, încât afirmă că ar trebui să se oprească,

ca să se reprezinte acțiuni pe scenă, cari altfel nu sunt permise în viață. Dacă mai socotești influința acțiunii și influința pe care o au asupra ascultătorului potopul de lumină, muzica, care te îmbată și celelalte circumstanțe — trebuie să concezi că multe tragedii din viața oamenilor sunt urmările faptelor urâte, preaslăvite de teatru. Bărbați și femei, cari și-au îndeplinit cu scumpătate ani de zile datorințele conjugale au fost adeseori stricați din rădăcină, de teatru... Să fii un creștin bun și în toate stările vieții tale, și în ceea ce privește petrecerile tale». (După «Sonntagsblatt zur Erbauung und Belehrung» din Timișoara, 8 Oct. 1922.)

Lanson în «Revue des deux mondes», (Dech. 1921) despre *literatura modernă*:

«Insuflejiți de *cultul sălbatic al artei*, unii scriitori cred chiar că fiindcă arta morală e ceva odios în sine *imoralitatea* conferă prin ea însăși unei opere un caracter de artă». (După ref. din «Viața Românească», Ian. 1922.)

Femeia franceză și piesele, romanele imorale din Franța. Un scriitor ceh, corespondent din Paris, al ziarului «*Lidové Noviny*», a scris câteva rânduri judicioase, privitoare la femeia franceză. «*Gazette de Prague*» le reproduce în foileton (25 II 1925). — Cetiți-le și spuneți, dacă nu se pot referi și la *femeia română*, care într'unele «romane» și «piese» moderne a fost terfelită de *pretenși* scriitori.

«De câte ori am întâlnit în Paris o doamnă cehă, ajunsă de curând (în capitala franceză), m'am amuzat, luându-i la cunoștință desamăgirea. Se aștepta să găsească aici «un vârtej de nebunie», un delir, de stil, de măreție

și de perversitate și nu găsea decât veselie, bucurie, desinvoltură (ținută nesilită), umor și pe burghez. Numai Piața Vendôme și Rue de la Paix, cu vitrinele lor de giuvaeruri, răspundeau așteptării ei.

«Dar, scrie autorul (ceh), femeia franceză — socotind aici și pe pariziancă — este aproape *antipoda* femeilor, cari țupăie (saltă) în comedia de boulevard. Familia este totdeauna, pe lângă o oareșcare decadență a sentimentului de familie, un organism foarte solid și care păstrează asupra individului o mare influență. Familia este o paznică atât de credincioasă și atât de severă a misiunii sale, încât chiar și un individ revoltat împotriva societății sfârșește prin a se polei, ca o pietricică rotunjită de valuri: iată pentruce, în Franța, chiar și după revoluțiuni, a fost totdeauna o atmosferă conservatoare. — În sfârșit, în ceea ce privește *copilul*, pe care comedia l-a suprimat, fără multă vorbă, este întotdeauna pentru «familie, ceea ce familia înșăș este pentru stat: o osie».

Correspondentul apără familia franceză împotriva teatrului francez. «Nu există», scrie dl Ielinek, din art. căruia traducem, «nu există un martor atât de fals decât acela al *comediei contimporane*, care pare că *neagă familia*. În comedia franceză contimporană se reduce viața aproape numai la chestiuni de viață sexuală. Dacă bărbatul își apără căminul nu o face ca apărător al rolului său sociologic, social și patriotic al tatălui de familie, ci ca amant, care nu vrea să fie înșelat. Dealtfel autorii dramatici evită cu multă grijă de a preciza condiția socială și resursele personagiilor lor; se mulțumesc cu câteva indicații foarte vagi. Văzând pe acești bancheri, pe acești industriași, pe acești rentieri și

chiar pe acești artiști de comedie, stai să zici că «băncile, țzinele și birourile merg ele de ele, singure» și că savanții și artiștii își petrec viața în baluri și «dancing»-uri (localuri de dans). Personagiile de comedie nu lucrează: nu servesc decât de decor și de escortă femeii, care, prin definiție, trebuie să fie tinără, frumoasă, să simtă plăcere în lux și să poarte o existență «mondenă», plină stup de vizite, pe cari le dai sau le primești, de dineuri, de supeuri, de călătorii, de «séjour»-uri (șederi) în munți sau pe marginea mării. Realismul comediei boulevardiere este fictiv: comedia de boulevard este o operă de curată fantazie. Personagiile ei sunt prea cuprinse de relațiunile lor «mondene», decât ca să fi îndreptățit a le impune încă grijurile vieții zilnice. Copiii, dacă au, sunt dați în grija unei «miss» (englezoaice) și nu stingheresc de loc viața părinților. Există în Paris, toată lumea o știe, o criză de servitorime: la teatru mișună camerierele și servitorii. Criza de locuințe conduce toată conversația; dar la teatru nu există băiețandru, oricât de sărac să fie, care să n'aibă o «garsonieră» cochetă. În ce privește cheltuiala, ea nu joacă nici un rol în teatru, fiindcă trebuie să dai actrițelor ocazia de a te ameji cu toaletele luxoase. «Nu știu», scrie correspondentul parizian, «dacă sunt în Franța 10,000 de familii, cari ar putea să-și permită cheltuieli, ca acelea, cari sunt lucru normal (obișnuit) în piese teatrale».

Ce ne probează constatările acestea? Că cele mai multe pieze teatrale franceze actuale sunt *false* — false ca atmosferă, false ca oglinzi ale vieții franceze. Sunt *prea* mulți trântori, *prea* mulți «viveur»-i (craidoni) *prea* multe femei pierdute și femei, cari cochetează cu perversitatea în ele.

Viața familiară e mult mai sănătoasă. Da, dar o viață cinstită, curată, de burghez, nu «tentează» pe cutare, care merge la teatru să «savureze» obscenitatea! Și așa ajunge familia defăimată și se răspândește convingerea despre putruziciunea familiei franceze».

*

Împotriva pornografiei din Franța, în 1924, a găsit dl *Adolphe Brisson* cuvinte foarte elocvente. Așa a scris în revista d-sale «*Les Annales*» (23 Noembrie 1924) rândurile următoare:

«Oamenii de bun-simț (cu simțurile sănătoase), oamenii cinstiți, cari sunt la noi în majoritate, încep să se emoționeze de o *primejdie*, care ajunge *neliniștitoare* (sublinierile sunt ale traducătorului, în întreaga traducerea) și care creiază o indispoziție *intolerabilă*. Există în Franța *jurnale murdare*, al căror număr crește neîncetat. Micile foi, vândute pe un preț de nimic, sunt cetite nu numai de persoanele cele mari, ci și de copilării și fetițe, căroră le oferă texte și imagini obscene. Au prins obiceiul să-și satisfacă poftele cu ele. Ucenicul, picul dela prăvălie, cusătoreasa (*midinetta*) își găsesc deliciul în jurnalele acestea. Vechiul roman-foleton, care-ți umple capul cu aventuri extraordinare și inofensive, a încetat de a mai plăcea; lumea îl ține acum de prea plicticos; sunt preferite astăzi *descrierile pornografice*, pregătite cu piper tare și sărate din greu.

Am găsit, azi-dimineață, una din ziarele acestea în mâinile groom-ului meu, care îmi păzește anticamera. Nu dau decât de astfel de ziare, pe stradă, în Metro(politan), pretutindeni unde circulă, unde forfotește și își petrece mulțimea. Am vrut să știu ce conține o astfel de gazetă. Nu vă puteți închipui stupiditatea acestor texte fără de perdea. N'au nimica comun, nici cu

literatura, nici cu spiritul francez. Își trag obârșia dela nește nefericiți pisări (scriitorăși), cari, de altminterlea, nici nu îndrănesc de a iscăli cu întreg numele lor și cari — răufăcători fără de curaj ce sunt — își imprăștie veninul din obscuritate.

Tăjii și mamele s'au emoționat. Au adresat petiții autorităților publice. Cer ca să se exercite un control, ca să intervină poliția, ca să fie pedepsiți autorii acestor rușinoase producții; în sfârșit să li se dea o strajnică lovitură de mătură. Era *timpul suprem!*

Am stat la îndoială să vă vorbesc despre lucrurile acestea. Nu este un rol mai ingrat decât acela de a predica morala, de a apăra aceea ce ne rămâne din pudoare. Amintiți-vă de violentele epigrame, cari l-au copleșit pe senatorul Béranger. Adversarii pe cari nu se lăsa să-i denunțe, îl ridiculizau, îl comparau cu Iosif Prudhomme. Câteodată îl tratau drept un Tartufe, prefăcându-se că nu-l cred sincer pe acest amic al virtuții. La urma-urmei, nu doreau adversarii decât jumătate din atacurile lor, cari întrețineau în jurul lor agitații, le atesta importanța și întărita curiozitatea. Împotriva unor anumiți indivizi, cari doresc să nu treacă nebăgați în seamă, este tăcerea cea mai bună din arme. Cu toate acestea, eând *abuzul* se preface într'o *primejdie mortală*, e greu să taci. Nu pot decât să aprob concluziile unui curajos articol pe care-l publică privitor la problema aceasta dl Ludovic Naudeau.

«Ca să infectezi moravurile popoului», scrie confratele nostru, «însemnează să *distrugi familia*, însemnează să lucrezi pentru dușmanii noștri, însemnează să sporești nesiguranța noastră... Din punct de vedere național cuvintele de morală și de forță au ca sinonim frumos și bun.

Vă închipuiți d-voastră ce ravagii (pustiiri) poate săvârși un astfel de nutremânt într'o imaginație născândă? Dintr'o singură lovitură este inițiat copilul cu subtilitățile vișliului și transpus într'o lume desfrănată, destinată să furnizeze, ca efect, oșpeți pentru spitale, pentru temnițe, pentru casele de nebuni».

Cum să lovești această presă nemunită, împotriva căreia se organizează o cruciadă necesară și prea târzie? Presa aceasta nu se mărginește să petreacă pe cetitorii săi, îi și învață. Inserează anunțuri, oferte și cereri, cari sunt tot atâtea apeluri la prostituție și la desfrâu. Legea, care pedepsește vânzarea stupefianțelor, a opiuului și a cocainei, n'ar putea să pedepsească aspru un altfel de comerț, nu mai puțin stricăcios? E de dorit ca un legislator, luându-și sarcina urmată de răposatul Béranger, să pună întrebarea aceasta ministrului».

ÎN GERMANIA.

I. Murdăria în Germania actuală.
Rușinea «Reigen»-ului. («Hora dragoștei», de Schnitzler.) «Există lucruri (opere) pe cari le refuzi dintr'un simțământ de rușine îndesată, imediat și fără ca să mai meditezi (de sine înțeles), opere asupra cărora nici nu mai poate fi discuție. În urma constatării acesteia este cu desăvârșire exclusă pentru noi o «desbatere» sau o «discuție» privitoare la.... Un om, care încadrează cu dialoage contactul sexual în unsprezece cazuri și lasă să fie jucat «decent» aceasta, — treci la ordinea zilei peste așa ceva, *dacă ai, cât de cât, simț de nobleță. Nu ne-a lovit încă destul la mir* (nu ne-a dat jos îndeajuns cu loviturile-i de măciucă) *războiul?* Ar trebui ca opinia publică... să fie în stare să se apere,

cu o putere elementară, față de o astfel de sporire a *nerușindrii generale. Fiereste, dacă* ajung lucrurile la scandale, la procese, la opinii, la absolvări judecătorești — atunci e cauza deja pierdută. Un luptător pentru ce este curat (cinstit) ca profesorul Brunner a jucat într'o astfel de situație, sub toate împrejurările, un rol ingrat (nefavorabil): fiindcă aici sunt numai vorbe, vorbe, vorbe, — iar în fabricarea de cuvinte sprintene, frivole, îi întrec cei cari nu se dau înapoi delanimic».

(Prof. Brunner a fost batjocurit chiar de «Leipziger N. Nachrichten — trad.)

...*Țara este într'o mizerie prea mare, este prea sălbătăcită, prea sfâșiată, pentruca să-și permită luxul unor astfel de «opere de artă».* Întreagă lumea *așteaptă* să vadă ce facem, ne urmărește aproape cu ură și cu dispreț, vrea să vadă *ce suntem* în stare să spunem și să prestăm — iar Germania de după revoluție joacă astfel de «dansuri de dragoste». (Rev. «*Türmer*» Ianuarie 1922.)

Alt citat, din revista «*Christliche Welt*» (lumea creștină) 1922, Nr. 1, tot referitor la «Reigen»-ul lui Schnitzler: «Noi, cei cari suntem în cercul restrâns al prietinelor rev. acesteia, aparținem, poate mai puțin decât oricine, aceluia, cari sunt oboșiți (Anatole France a constatat «oboseală» în Germania, când a trecut să-și ia premiul Nobel.). Dar ne înspăimântă cu atât mai mult lipsa de interes și lipsa de pășire energică (hotărâtă), *apatia morală* din jurul nostru. ... Ce nebunește și neputincios (ohnmächtig) ne-am purtat, ca să numesc un singur exemplu, în afacerea «Reigen». Să nu se fi găsit conducere de teatru, să nu se fi aflat trupă de actori, care să aducă așa ceva pe scenă; ar fi trebuit ca să nu fi găsit public,

care să umple localul și nici poet, care să dea autorizația la reprezentare...» În tonalitatea aceasta mai departe.

II. Analizând, în «Ghidul literar» (*Literarischer Handweiser*, 1922, 9/10), biografia autorului german foarte la modă Hanns Heinz Ewers (operele lui au ajuns la ediția a 645-a!) scrie Wilhelm Matthiessen: «Numai ce este *interesant*, ce te *gâdila*, *patologic* sau *sexual-psihologic* mai găsește astăzi cetitorii sau mai bine zis: masa mare a cetitorilor... *Vestmântul psihopatologic* (ca la H. H. Ewers) al tuturor operelor acestora este o concesie făcută *gustului* public *stricat* din timpul de față, cererii acelor 445 de mii după un *stimulent extra-poetic*, ce te *sgândărește* picant, în opera de artă. Și misticismul ajunge astăzi pentru masele publicului o picanterie, un narcotic al nervilor. Opera lui Ewers conține multă *cocaină* de aceasta. Fie tendința lui de zece ori spontană (nefățărită) — întruparea acestor întâmplări metafizice încă nu este una cu opera de artă; pentru cetitor nu înseamnă nici odată mai mult decât un supliment, nu i se preface deci în ceva trăit, ci, în cel mai bun caz, într'un *venin al nervilor*».

Cum vrea să se opună conducătorul soc. culturale „Dürerbund“ *murdăriei*? «Ce recomand aici», scrie *Avrnarius*, († 1920) «am mai recomandat acum 18 ani. De combătut nu mi-a combătut atunci nimeni argumentele, dar nici legea și legislativa nu le-au prelucrat. Am propus atunci:

1. Să se *deosebească* mai *respicată* și mai *general pedeapsa de opreliște*. Să se *pedeapsească* numai în cazul când este vorba de *simțeminte murdare* (vulgare). *Simțeminte murdare*

pot să se considere și trebuie să se considere pretutindenea acolo unde se *escită lascivitatea* cu scopuri de *gheșeft* sau de dragul favorurilor personale, bănești.

2. Și acolo unde nu este faptul acesta *constatat clar de tot*, unde nu poate fi vorba de *așaceva*, poate să se nască, totuși, *primejdia* ca, să zicem așa: în urma unor *neînțelegeri* ale *fantaziei* și ale *sentimentului*, mai cu seamă la tineret, să aibă urmări *dezastruoase*. Atunci însă nu este vorba de o *pedepsire* a artistului, ci de o *apărare a acelor, cari au nevoie de ocrotire față de produsele lui*. Problema aceasta trebuie să se rezolve pe *baza unui compromis*, pentruca să se poată exprima, să se poată manifesta *concepții nouă de morală și cărări nouă ale artei*. Nu avem voie să *anihilăm «erezii»*, în cari poate că va afla o *epocă viitoare* *documente* ale *progresului*, în cari va afla, în orice caz, *documente* ale *trecutului*, *importante* chiar și numai ca *documente*. Dar nici nu trebuie să *încătușăm producția*, deoarece pentru ca să *apărăm* pe cel ce trebuie *apărat* este de ajuns să *limităm numărul acestor documente*. Un exemplu: *tipărituri*, cari văd lumina zilei numai într'un număr *restrâns* de *exemplare*, pot să ne fie, ca d. e. «*Trăsura Venerei*», din motive *eloquente*, foarte *nesimpatice*, chiar *antipatice*, dar nu însemnează o *primejdie națională*, câtă vreme pot da *prilej artiștilor* să exprime *cecece* se *simțesc dânsii*, *siliți* să spună. Să se *stabilească un maximum editorial* și un *minimum al prețului* pentru astfel de publicații.

3. Să se *desărcineze judecătorii obicinuite* de astfel de acțiuni, pe cari nici nu le pot rezolvi în urma *felului* cum sunt compuse *judecătorii*. Cum o să poată aduce *hotăriri* *cutare consilier* *judiciar* cu cei doi *asesori* ai săi,

cum o să poată patru consilieri cu președintele lor, cari nu s'au specializat în direcția aceasta și n'au fost aleși pentru așa ceva, cum o să fie în stare, zic, să aducă hotăriri și în cazuri, cari să aibă o influență autoritativă și asupra cercurilor mari de artiști și de amici ai artelor? Cu toate greșelile foarte probabile, una este sigur: comisiile *de experți* de mâine ar aduce, totuși, o hotărîre mai bună privitoare la întrebări *capitale*, controversate, decât comisiile *de neexperți* de astăzi. Imi închipuiesc peste acestea o comisie de apel, compusă din experți, pen'ru întreagă țara. Membrii ar trebui să fie, firește, artiști și învățați de o reputație ireproșabilă, și aceștia ar putea să se găsească ușor. Aceștia însă n'ar avea, după cum se pretinde acum dela cei ce deliberază, să dea motivări, ci, mai mult, ca nește jurați, ar avea numai să răspundă, fără de motivare, dacă este sau nu un caz punibil — în cele mai multe cazuri numai un răspuns la întrebarea: «Se folosește aici forma artistică sau științifică ca pretext ca să evoce lascivitatea în folosul inculpatului?» Hotărîrea acestei comisii ar trebui să fie cu putere de drept, ca și aceea a juraților. Oricât de «tolerantă», chiar «libertină» ar fi comisia: întrebării după speculație-voită cu lascivitatea va trebui să-i dea ca răspuns o afirmație, la o mulțime de produse pe cari nici nu le poți prinde astăzi, așa sunt de îmbrăcate în diferite mântăluțe. Judecătorii ordinare mai apoi ar avea-o mai ușor cu pașii ce i-ar întreprinde. Acolo unde comisia aceasta și — în caz de lipsă — comisia de apel a experților, au stabilit speculația cu lascivitatea, acolo trebuie să se dea o pedeapsă. Unde au hotărît: o speculație n'a fost plănuită (din partea autorului), acolo tot se mai poate li-

mita răspândirea operei. — fără de a înfiera pe artist sau pe poet drept om murdar». (Rev. «Kunstwart», Ian. 1922.)

ÎN AMERICA.

Profesorul Frederic Dessauer, în «Scrisorile sale frumoase *nord-americane*» («Hochland», XIX, Nr. 4, 1922) (*In New-York...*): «60 de «teatre» mari se află într'un cartier. În nici unul însă nu poți să vezi ceva indecent. Ar fi cu neputință de închipuit ca să se reprezinte un film de un erotism ascuțit (senzual), o piesă ca «Reigen»-ul sau «Erdgeist» (Lulu). Opinia publică este foarte vigilentă asupra moralei publice...

Danturile imorale. — Poliția din New-York a interzis în toate localurile de zi și de noapte danturile imorale «Cradle Rock», «Chicago Camel Shimmy», «Prissons de poussins».

În caz de contravențiune, proprietarii sau antreprenorii acestor localuri vor fi dați judecății. («Universul», 18 Decembrie 1922.)

13 teatre din New-York închise pentru atentate la bunele moravuri. Londra, 24. — Se anunță din New-York: Din ordinul judecătorului din Broadway, poliția din New-York a închis 13 teatre, care au jucat piese contra bunelor moravuri și ale căror titluri numai au constituit o manifestație imorală.

În hotărîrea judecătorului se interzice oricărui ziar sau reviste să publice titlul acestor piese imorale și să se ocupe de ele, sub nu importă ce formă. («Universul», 27. II. 1925.)

ÎN UNGARIA.

Dr. Ottokar Prohászka, episc. din Ungaria, declară că trăim în «*zodia sexualismului*». «Persecutăm lit. și arta exagerată, căci acestea produc atmosfera infectantă și rău mirositoare, molipsind

viața intelectuală a oamenilor moderni. Tendința lor este *molipsirea sistematică*. Libertatea nețărnută a presei și a artei e fariseism curat, căci acopere mormântul stricăciunii și al imoralității cu stindardul strălucitor și vrednic de stimă al libertății spiritului». «Constelația aceasta a sexualismului o numesc *fatolă*, pentru că istoria mărturisește, că popoarele cărmuite de sexualism sunt pe calea peirii. *Roma* a apus sub stăpânirea Venerei lumețe (*Venus Vulgiva*); geniul *Greciei* s'a stins îndată ce a intrat în zodia sexualismului. Și iată că lumea modernă bătătoarește aceeaș cărare!» (Trad. Iuliu Maior, în «Adevărul lit. și art.» 27 Aug. 1922.)

ÎN ROMÂNIA.

La Cameră. În Ședința de Marți, 4 Martie. 1924: Domnul *P. Gârboviceanu*: «Dlor deputați, fac o comunicare dlui subsecretar dela ministerul de interne și sper că va interesa și pe dnii miniștri ai instrucțiunii publice și cultelor și artelor. *Cinematograful* a luat în zilele noastre o dezvoltare foarte mare și poate fi folositor educației și instrucției dacă e bine organizat și de aproape supravegheat. Din nenorocire însă, în foarte multe cazuri el *perverteste sutletul*, dezvoltând cele mai uricioase și primejdioase patimi. *Filme interzise aiurea se reprezintă la noi* înaintea nu numai a vârstnicilor, ci și a copiilor, băieți și fete. E o *primejdie pentru neam* din punct de vedere moral... În legătură cu cinematograful e și publicarea de broșuri cu cuprins primejdios pentru viața morală și cari pătrund până în cele mai adânci straturi ale poporului. Sunt proprietari de *dughene*, aproape *clandestine*, cari au ajuns apoi *librari* îmbogățiți numai pe această cale. — Acei cari se ocupă cu asemenea manifestări

bolnăvicioase vor fi constat că *Boccaccio* a rămas cu mult în urmă în comparație cu ce se publică în România Mare pentru popor. Scumpetea tiparului folosește numai acestor negustori de *marfă otrăvitoare*. Libertatea tiparului a căzut pentru unii în cea mai condamnată licență. Rog pe acei în drept să ia măsurile necesare, căci avem legi cari trebuie să se respecte. (Aplauze). (Din «Monitorul oficial», 8 Martie 1924.)

Răspunsul dlui Gh. Tătărescu, subsecretar de stat la ministerul de interne: Șed. camerei din 5 Martie 1924: «... Dlor deputați, sunt cel dintâiu să recunosc că pentru cine știe să observe unele din ultimele manifestări ale vieții noastre sociale, se impune constatarea că *suntem în fața amenințării unui val de pornografie*, care, pornit de aiurea, încearcă în ceasul acesta să se întindă asupra întregii noastre țări; și de aceea la tabloul pe care vi l-a făcut dl Gârboviceanu, ieri, nu mai am nimic de adăus, nici o rețușare. — Voiesc însă din capul locului să aduc la cunoștința camerei că *la ministerul de interne*, încă de acum două luni, s'a luat în grabă în considerare această propagandă de imoralitate și desfrâu și față cu legile, cari le avem și față cu posibilitățile cari le avem pe temeiul acestor legi, am luat anumite măsuri pe cari sunt mulțumit să vi le comunic.

În cecece privește cinematografele, au hotărât *ca drepturile comisiei de cenzură*, care *nu funcționează acum decât pentru București*, pe temeiul legilor pe cari le avem, să le *extindem asupra întregii țări*, astfel încât cu o impulsivitate prohibivă pe care o vom da acestei comisii, vom putea împedea opera de imoralizare a țării noastre... nu numai atât, dar *împreună cu dl min. Lapedatu*, am hotărât să

facem nu numai operă polițienească, ci și operă pozitivă și culturală. Ajuțați de unele așezăminte de cultură din această țară, am hotărît să *îndrumăm fabricarea filmelor cu subiecte naționale*, cari în scurt timp vor putea să fie duse în Ardeal și Basarabia și să facă acolo un curs plastic de istorie națională și în acelaș timp operă educativă... În ceea ce privește literatura obscenă de care vorbea dl Gârboviceanu, funcționează chiar din această săptămână un *serviciu serios de control*, care caută să descopere oficiile unde se elaborează această literatură de imoralitate, să descopere pe autorii ei și în acelaș timp să urmărească potrivit legilor. Această comisiune a și început să funcționeze. Iată ce am avut de răspuns în numele *ministerului de interne*, la comunicarea pe care a făcut-o dl Gârboviceanu și sper că cu prilejul acțiunii noastre vom avea sprijinul nu numai al majorității, dar și al minorității și *sprijinul tuturor forțelor sănătoase din această țară*. (După «Monitorul oficial», 13 Martie, 1924.)

Câteva critici românești. I. «Ceea ce m'a isbit mai întâi, la intrarea în Teatrul Național (din Cernăuți), unde dădea reprezentații trupa dnului C. Tănase, a fost un număr atât de mare de elevi și de eleve, de pe la toate școlile secundare din Cernăuți, cu șapcile împinse pe ceafă; un număr atât de mare de studenți și studente.... încât n'am văzut la nici o reprezentație românească de a lui Manolescu, Leonard sau Mărculescu. Imi închinuiam că revista aceasta a lui Tănase, jucată pe scena «cucerită cu sânge» de studenții români, a fost recomandată elevilor și studenților de bunii lor profesori și de autoritățile școlare.. și de aceea eram nerăbdător să cunosc ce educație poate da tineretului

nostru dl Tănase. Prima impresie: Teatrul Național gemea de lume de tot felul, cu toate că prețurile de intrare erau enorme, autoritățile civile și militare nespuse de bine reprezentate. Am văzut chiar și fețe bisericesti, între cari un tinăr predicator dela Catedrală! .. Ei bine! Ceea ce am văzut a făcut să mi se roșească obrazul de rușine. Ceea ce am auzit a răsvrătit în mine toată mândria de om cinstit, toată demnitatea de român. Iar comentarele școlarilor ce se aflau în apropierea mea, mi-au întărit convingerea că în seara aceea Teatrul Național din Cernăuți nu era decât o *școală de destrău ordinar pentru tineretul nostru, o școală de prostituție*.

(Reprod. în «Foaia Tinerimii», a. VIII. Nr. 21—22, 15 Noemvr. 1924.)

II. Ziarul «Mureșul», a. IV. Nr. 1 (Târgu-Mureș, 22 Febr. 1925).

Din «Cronica teatrală» (feuilleton): «Viteazul înnotător». Reprez. din 11 Febr. a trupei «Bulandra, Manolescu, Storin». (Afișele anunțau: «Vine Bulandra», dar B. n'a venit. «A figurat pe afiș un actor, care poartă acelaș nume cu protagonistul scenelor bucu-reștene...»)

«Piesa, care s'a jucat la 11 Febr. este brodată dintr'o serie de situații comice, care au ca motiv, preocuparea unui doctor în filosofie (sic) ca să găsească prin vecini un partener potrivit (!) pentru o biată cățea!, da, cățea, peste care se abătuse instinctul, care se abate odată pe an, la animale și păsări, primăvara.

Generosul doctor are norocul de a găsi ceea ce-i trebuia la o vecină, o domnișoară!, care fără multă vorbă, îi oferă câinele ei, dar în acelaș timp își găsește și norocul, căci simpatia pentru câini trece și asupra lor, după ce biata fată, ca să-și câștige mai mult

logodnicul, are grije să ia din mâna lui căteava cu care venise în brațe și drept recunoștință că iei îi datorește fericirea fuge cu ea ca să o prezinte cătelevului, care o aștepta în apartamentele domnișoareii! Ce s'a întâmplat în apartament nu știm, că autorii nu au vrut ca «prezentarea» să aibe loc pe scenă. Ce severi! și ce egoiști! E frumos! nu e așa? Și când te gândești că la piesa asta au asistat și fete tinere, fete de măritat, băieți cărora le mijesç mustățile... Dar autorii nu s'au mărginit aici. Ar fi fost prea puțin. Au mai găsit și alte motive de inspirație: un sexagenar, care vrea să se însoare cu o fată de 20 de ani și toată lumea de pe scenă, împreună cu el, se gândește cu grije cum o să satisfacă nevoile miresii, care va dori să se ducă la bal, să petreacă, etc. (ștergem câteva rânduri, *prea* decoltate.)

Lăsăm la oparte pe țăranul, care cum apare pe scenă intră în rolul de taur, (alte pasagii penibile).

... Dacă cu dnii Arnold și Bach nu avem nimic, avem însă cu domnii «Bulandra-Manolescu-Storin». *Dlor, cu asemenea piese nu se vine la Târgu-Mureș...* Jucați-le în București, lăsați-le să se joace pe scenele altor orașe mari, dar nu veniți cu ele la Tg.-Mureș, unde pretindeți ca să asiste și copii de școală». (Subscr. *Cenzor.*)

III. Recenzentul teatral din Iași, al «Vieții românești», dl M. Sevastos, scrie în nr. din Febr. 1922:

«Atmosfera aceasta în «Copilul de flori», jucat de dna Mărioara Voiculescu) *ne repugnă*. Talentul *furios* al dnei Voiculescu și *toaletele dela București, tăiate de un croitor sgârcit și beat*, au pompăt în sală un *public imens și febril*. Spectatorii au urmărit, ținându-și respirația, peripețiile amantei pasionate — până când ea își recapătă, în cele din urmă, amantul și-și

expediază copilul în America. Publicul, după ce-a aflat în sfârșit cu cine va dormi eroina în noaptea aceea, s'a împrăștiat în liniște». (Pg. 284.)

Contra pornografilor. Rev. «Cercetășia» din Arad 28. II. 1925 scrie: «Rușinea culturală a revistelor pornografice semnalată de revista «Gândirea» ne interesează și pe noi în mod deosebit, cu atât mai mult cu cât instituțiunea noastră urmărește o îndrumare sănătoasă a tineretului. Cu entuziasmul tineresc poate vom fi de ajutor nu numai revistei «Gândirea», care a semnalat acest rău, ci și publicului românesc cinstit; părinților, cari au copii crescuți cu multe griji, anunțând un mare «meeting» în contra pornografiilor prin distrugerea neghinei și prin plantare de sămânță sănătoasă. Credem că toate cohortele din țară vor fi de acord că pe ziua de Sft.Gheorghe Patronul Cercetașilor, zi sărbătorită de toți cercetășii lumii, să se adune toate cărțile și revistele pornografice dela public și dându-i în schimbul lor publicații cinstite.

Spre acest scop vom face la timpul său un apel la toate instituțiunile de cultură să ne pue la dispoziție cărțile necesare în număr suficient. Și în jurul focului vom dansa o horă a biruinții. Hip, Hip, hura!» E. B.»

„L'art pour l'art“. Are *Tolstoi* o povestire poporală minunată. «*Doi bătrâni*» (acesta este titlul povestirei) țărani hotăresc să plece la Ierusalim, să se închine la mormântul sfânt. Pleacă, după ce și-au lăsat gospodăriile în mâinile tineretului, dar pe drum rămâne unul, Ielisei, într'un sat, unde, vrând să bea apă la niște creștini, găsește întreaga familie în pragul morții. Mizeria cea mai mare și a infipt ghiara în gospodăria bieților oameni. Ielisei își zise: vreau

să ajung la mormântul sfânt, dar cu ce inimă mă voi duce dacă nu voi ajuta pe oamenii aceştia strănşi cu uşa?! Şi rămâne în sat, dă de mănăcare din desagii săi celor gata să moară, le ajută la lucru, cumpără vite, cumpără moşie pe seama oamenilor săraci. Nu mai pleacă la Ierusalim, ci se întoarce acasă, împăcat în sufletul său că a săvârşit o faptă bună.

Cetind povestirea lui Tolstoi mi s'a impus o paralelă. Ca Ielisei aşa şi scriitorul, care face parte dintr'un neam culturaliceşte mai înapoiat, (nu discut dacă e înapoiat neamul din vina sa sau din vina altuia), doreşte din tot sufletul să pornească la Ierusalimul său sufletesc, să se închine adevăratei arte. Şi o porneşte la drum, în arşiţa soarelui, dar asemenea lui Ielisei, dă de casa săracă a neamului său. În zadar vrei să te închini în Ierusalim, i zice conştiinţa, în zadar te străduieşti spre înălţimile spiritului omenesc, dacă nu ajutaşi seamănelui tău. Şi rămâne la mijloc de drum — ajută, ridică conştiinţe gârbovite, dă de beut celor înfometaji după cultură. Că va ajunge la Ierusalimul sufletului vreodată? El poate nu — dar alţii — urmaşii urmaşilor săi!

Tolstoi urmează povestirea şi ne descrie cum celuilalt bătrân, lui Iefim, care a ajuns în Ierusalim, i se năzareşte că tovarăşul său e la mormântul sfânt. Ii vede fruntea încunjurată de o aureolă sfântă, dar când dă să vorbească cu tovarăşul său de drum, nu-l găseşte.

Să nu aibă şi scriitorul, care a ajutat semenilor săi în timpuri grele, aureola aceasta, care adevereşte că şi-a dat osteneala să se închine şi dânsul adevăratei arte?

Leon Tolstoi: *Cu ce trăesc oamenii*. Traducere din ruseşte de Episc.

Nicodem, stareful mănăstirei Neamtu. Extras din revista «Gânduri bune». Tip. cu osteneala Ieromonahului Inochente Moroi şi cu ajutorul enoriaşilor parohiei Epureni, jud. Iaşi. Ed. II. 1925. Tipogr. Mănăstirei Neamtu, preţul 4 lei. — Una din minunatele povestiri pentru popor ale lui Tolstoi. Exemplificarea plastică a unor adevăruri ca: Cine zice: «iubesc pe Dumnezeu» iar pe fratele său ureşte, acela mincinos: căci celce nu iubeşte pe fratele său, pe care-l vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu, pe care nu-l vede? (1. Epist. a lui Ioan IV. 20). «Cine petrece în iubire acela petrece în Dumnezeu şi Dumnezeu în el, pentrucă *Dumnezeu iubire este*, încheie Tolstoi povestirea. — O broşurică ieftină, bine tipărită, fluent tradusă — vrednică de a se răspândi în cât mai multe exemplare şi prin satele noastre. Şi numai acolo?

«Buletinul cărţii», Nr. 12, anul II, scrie: **Petra-Petrescu (Horia):** *Pe pământ udat de sânge şi alte schițe* (Buletinul 31 al desp. Sibiu al «Asociaţiunii»), Sibiu, 1924, 62 pag., 10 lei.

Am mai amintit — şi în alte rânduri — de buletinele despărţământului Sibiu, al Asociaţiei. Preocupările de pedagogie culturală ale Institutului sibian, merită o deosebită atenţie, din partea cronicarului. Foloasele ei sunt incalculabile. Munca ei sistematică şi îmbrăţişând domenii destul de variate. Literatura pentru popor şi chiar buna literatură nu lipseşte din publicaţiile Asociaţiei. Mai ales când autorii sunt scriitori încercaţi, cum e cazul dnului H. P.-P. Preocupările sale morale lasă loc pentru scrisul literar. Broşura de faţă începe cu schiţa «Gânduri pe pământ udat de sânge», o iconă a zilelor de după războiu. Autorul resuscită mituri şi eroi legen-

dari, un fel de internațională de pilde, dar cari, din nefericire, nu dădu nici o mână de ajutor umanității suferinde. Leit-motivul schițelor dnului H. P.-P. poate fi rezumat în aforismul, pe care d-sa îl înscrie în pragul broșurii sale: «Omul poate fi sugrumat, un gând bun însă nu». Sub această stea scrisul său se preumblă în toate literaturile și toate țările de unde culege pilda cea bună. Așa, de pildă, iată minunata imagine a «Parlamentarului ideal». E vorba de primul discurs al dșoarei Alice Masaryk, fiica președintelui republicii cehoslovace, aleasă în Cameră. Nu e timpul de vorbe frumoase, ar fi spus ea. Fapta, e singura îndreptățită să fie în planul întâiu. Evocând soartea nenorocită a copiilor orfani, lipsiți de hrană și de îngrijiri părintești, ea propune înființarea de sanatorii pentru copii. Efectul vorbirii ei fu imediat.

Pilda aceasta, și altele, le oferă meditației oamenilor de bine, dela noi, dl H. P.-P.

Ce va să zică cultură generală?

«Ce va să zică deci cultură generală? Nu este o sumă de cunoștințe, căci astfel ar fi un lexicon cel mai bun mijloc de cultură. Oameni, cari au o astfel de cultură enciclopedică nu ne impun. O cultură generală nu este o sumă de cunoștințe, fiindcă știința este un organism, ceva viu. Noi suntem aceia cari cugetăm și cultura generală — este omul întreg, într'un moment dat, societatea întreagă. E vorba aici de o cunoștință organizată, înlăuntrul căreia una este legată de cealaltă. Mai apoi este cunoștința generală ceva mai înalt decât știința singuratică de aceea nu este cultura generală ceva savant, nu este ceva supra-doct. Nu este vorba de ceva savant, ci de o cu-

noștință viie, organică, de o cunoștință a toate, naturală.

Nu vrem noi o cultură generală fără de știință specială. Fiecare om cult, în general, să fie pe lângă aceasta specialist; prin aceasta nu pierde nimic din precizie. Numai pe măsură ce este totodată specialist, scapă de diletantism, de diletantismul, care obișnuiește să fie suplimentul culturii generale. Singura medicină împotriva diletantismului este specializarea. Noi toți suntem, până într'un anumit grad, diletanți, ne ajutăm în domenii diferite cu scrieri populare, dar n'avem voie să ne înșelăm că soarta fiecăruia, care tinde spre o cultură generală, este să aibă o anumită lipsă de cultură, ceva de jumătate, câtă vreme nu vom avea o metodă corectă a acestei culturi generale. Tozmai în ziua de astăzi este mare primejdia de a fi semi-cult. Diletantul este omul, care este numai al prefeței, al șopertei; e superficialitatea. Diletantismul este o boală, un cancer, nu numai al minții, ci și al moralei; are o influință desastroasă asupra caracterului. După cum face cultura din noi oameni, poate să ne prefacă și în neoameni. Există cultură bună și cultură rea. Adeseori se preface cultura în poftă de a te înfrupta numai și se folosește drept stimulent, ca și cafeaua cea neagră. Medicina împotriva culturii acesteia: să înțelegi ce va să zică exactitate la lucru și ce însemnează lucra în mic...

Cultura generală nu este apărută numai prin cultura specială de diletantism, ci și prin aceea că adâncește problemele, filosoficește. Impart cultura într'una specială, într'una generală și într'una filosofică. O cultură filosofică este ceva cu totul altceva decât o cultură generală. Cea generală e *aprofundată* din partea celei filosofice. Cultura generală dă *multa*

(multe), iar cea filosofică: *multum* (mult).

Cultura generală este o democrație intelectuală, o egalitate a spiritului; prin ea există un colectivism spiritual, un comunism, fără de care n'ar fi cu putință un trai împreună. Individualismul trebuie să fie proporțional cu colectivismul. Cultura generală este *eo ipso* pan-omenească și umanitară și se ridică peste toate deosebirile personale și naționale, spre o unire a tuturor oamenilor, cari cugetă și simțesc. Herzen spune că s'ar arăta caracterul rusesc în faptul că își poate asimila foarte ușor fructele lucrărilor străine și că în aceasta zace omenescul caracterului rusesc. Așa se exprimă și Dostoiewski despre Pușchin; ca și când omul rus, până la un grad: slavul, ar avea o puțință înăscută spre această cultură sufletească, spre această conțopire, spre acest comunism sufletesc». (Din lucrarea: «Cum să lucrăm?»)

Toma G. Masaryk.

Robert Burns, poetul țărâniei, poezii traduse din englezește, cu o notiță biografică, de Petre Grimm, 1925, Tipografia «Viața», Cluj. Preț 10 Lei. Dl prof univ. de limba și lit. engleză, din Cluj, Petre Grimm, a făcut bine că a tipărit broșurica aceasta de 20 de pagini. — Ne-am obicinuit să vedem în dl Grimm pe omul de o cultură generală frumoasă, pe traducătorul cu discernământ estetic pronunțat. Broșura de față nu-i desminte reputația creiată.

Biografia feciorului de țărani plugari scoțieni, născut într'o colibă de lut și ajuns mai apoi unul din cei mai mari poeți ai țărânimii, nu numai în țara sa (cetiți laudele sincere aduse de Carlyle acestui scriitor dela coar-nele plugului!) — poeziile: 9 traduse de dl Grimm, și de dl I. U. Soricu una,

iar alta de Șt. O. Iosif — ne apropie, sufletește, de scriitorul neîntinat de miasmele decadentismului.

Tom O'chanter (eroul uneia din povești) simte:

«Cum sbor de miere încărcate
Albinele, la stupul lor,
Pe aripi de plăceri purtate
Sburau și clipele ușor!
...Plăcerile-s ca flori de mac —
Se scutură cum infloresc,
Ca fulgii de omăt pe apă,
Abia îi vezi și se tolesc».

În mijlocul unui Sabat de femei bătrâne și vârcolaci — plăsmuiri ale fantaziei eroului turmentat, vede Tom O'Schanter pe una: Sprintenica: «frumoasă și sprințară», încât nici chiar muza poetului nu mai îndrăznește să o cânte...

«Și jocul ei fermecător (Muza)
Ea nu mai poate-acum să-l cânte,
Cum mlădioasă și sglobie
Juca atunci frumoasa față,
Iar Tom stătea cuprins de vrajă,
Și își perduse mintea toată,
Ba chiar Satana 'nebunise,
Sufând din fluier cu țarie,
De-ai fi crezut că 'ndată crapă,
Și — neputând să se mai ție,
De-odată Tom îi strigă tare:
Așa fetico, bine țin'te!»

O probă despre maniera de a traduce. Suntem, firește, departe de «Țin'te bine!» al «revistelor» noastre teatrale, cu imoralitatea lor...

Broșura se poate răspândi și pe sate cu folos — deșteptând interes pentru un poet cu calități, oricât de departe ar fi trăit el de țara noastră.

Cum s'a folosit Toma Alva Edison de biblioteca populară. Celebrul inventator american Toma Alva Edison, cunoscut și la noi pe urma nenumăratelor sale invenții, a petrecut copilăria sa în mare mizerie. Silit de împrejurări să vândă gazete din vagon în vagon, între stațiile Port Hu-

ron și Detroit din America, și-a agornisit o sumuliță de bani cu timpul, pe care o dete părinților săi, lipsiți și dânsii. Ceasurile cari erau între soșirea trenului în Detroit și a plecării sale spre Port Huron le întrebuița Edison cu aceea că-și cumpăra la tipografia «Presei Libere» din Detroit numerele ultime ale jurnalului și că petrecea celalalt timp liber în *biblioteca populară publică orășenească*. Biblioteca aceasta publică cu miile sale de volume a avut o influință atât de mare asupra lui Edison, încât tinărul vânzător de jurnale și-a propus să nu se lase până ce nu va ceti-o întregă. A și început să o cetească din doască în doască, cum s'ar zice, și a ajuns tocmai la «15 urme» (o urmă = 324 mm.), cetind pe capete, ce-i venea în mână. Așa atunci a atras atenția oamenilor de bine, cari s'au priceput să-l aducă pe cărarea adevărată, arătându-i *cum* să citească și *ce* să cetească.

Oameni mari despre cărți și biblioteci. În cărți zace sufletul tuturor timpurilor trecute; glasul pe care îl poți auzi, al trecutului, după ce epoca văzută a dispărut ca un vis.

Tot ceace a săvârșit, gândit și ajuns omenirea sau ceace a fost: zace păstrat, ca prin minune, în foile cărților. Ele sunt vistieria aleasă a oamenilor.

(Toma Carlyle.)

Cartea trebuie socotită între minunile plăsmuite de oameni; cartea este un pod ridicat peste fluviul vremii, fiindcă vedem zilnic cum vin spre noi, cei cari trăim, pe cei morți acum 100 și 1000 de ani. Cartea este o legătură, care leagă pe toți câți o citesc deolaltă și care înființează o comunitate de viață, atât de strânsă și de cuprinzătoare ca nici una alta. Cartea este un vapor de marfă, care aduce spiritului nostru, din apropiere și din de-

părtare, tot de ceace are trebuință. Printr'o carte vorbește înțeleptul, înțelepților și acelora, cari vreau să ajungă înțelepți, înainte de a fi îmbătrânit; vorbește vârsta cu experiență tinerimei, chiar și copiilor, dacă știu să citească.

(Klaus Harms.)

Cărțile cele bune — și anume cele bune pentru toate timpurile, nu mulțimea de cărți din ziua de astăzi ale jurnaliștilor și cărțile de sporovăială-beletristică pentru ceasurile trecătoare — cărțile bune sunt ca o societate de regi și regine, sunt o societate curată a celor *întru adevăr* aleși și puternici ai pământului.

(John Ruskin.)

Cărțile sunt pentru oameni ceace sunt aripile pentru paseri.

(Artur Bonus.)

În timpul nostru nimic nu poate educa sau strica atât de mult ca o lectură rău aleasă. O carte a educat sau a stricat adesea pe câte un om pentru o epocă întreagă a vieții sale.

(Ioan Gottfried Herder.)

A ceti însemnează a gândi. — Nu poți *gândi* cu ușurință despre *prea* multe probleme, dar poți *ceti* despre *prea* multe. Cu cât mă gândesc la mai multe probleme, adecă cu cât încerc să le aduc în legătură cu experiențele mele și cu sistemul meu de gândire, cu atât câștig mai multă putere. Cu lectura este întors; mă lășesc, fără ca să prind putere.

(Lichtenberg.)

Floare de cicoare. Feerie muzicală în 2 acte text de *El. Măgeanu*, muzica de *N. Oancea*, prof. la liceul «Gh. Lazăr», Sibiu. Editura Librăriei Săteanului, Sibiu. Prețul 10 Lei. (32 pagini.) Școlile noastre au nevoie de piese scurte, pentru teatru de diletanți, cu balet de fetițe de școală, cu dansuri naționale, cu tablouri vivante. Știm că «Fetița orfană» (textul dlui

Melin-Alex. Lupeanu, prof. și bibl. în Blaj) cu muzica de dl N. Oancea se joacă de multeori la internate, la serbări de slăvișit de an, etc. Floare de cicoare s'a jucat pentru întâia oră de elevi și eleve dela liceul din Sibiu, în Februarie 1925.

Poveștea floarii de cicoare se povestește repede, ca și în feerie: Florica este «cea mai frumoasă floare din luncă și din șes». Ea iubește pe Zefir, dar acesta râde de iubirea ei, fiindcă «mângâie doar în șagă», și fiindcă dragostea lui e trecătoare. Fără de sbucium mult Florica e cu «nădejdea moartă» și «visul spulberat». Actul II (tabloul II): Doi crainici ai Soarelui cer pe Florica de nevastă, în numele Soarelui, dar Florica respinge cererea. Supărare mare. Apare Soarele în persoană și o blastemă să fie floare de cicoare, care plânge după dânsul nopțile. Joc de pitici, cu strofe săltărețe și refrenuri șugubețe, — balet de flori și apoteozarea Soarelui.

Versificația se ține de cea populară, de multeori: foc-torc; mici, fugiți; roaună; Numai cu «o rușine așa grea, Deci: gândește-te și vrea»; — tre-

molo de gitară; *tribut*; căci e Zefirul care — doinește lin și blând; *divin*; *rebele*; *delir*; *umilă*; *implorăm* — ne împacă în mai puțin. Se vor putea rețușa pe viitor, ca feeria să aibă întreagă atmosfera de basme, cu cuvinte adecuate.

Ni se spune că și muzica este plăcută și că feeria a fost o bucurie pentru ceice au ascultat-o în Sibiu. Atât dl Oancea, cât și dl Măgeanu au săvârșit o faptă bună, contribuind la repertoriul nostru atât de sărac în privința pieselor cu menirea aceasta, cu Floare de cicoare, care va colinda acum orașele noastre, ca să descrețească frunțile.

O frumoasă donațiune a făcut instituției noastre dl profesor în retragere Teodor Crivetz, fost senator, actualmente stabilit în Sibiu. Dsa a predat bibliotecii noastre centrale 490 de volume, legate și broșate, din bogata dsale bibliotecă, mai cu seamă cărți din domeniul financiar. Volumele se păstrează toate lângăolaltă. Comitetul central a adus viile sale mulțumite generosului donator.

Bibliografie.

«Românul», rev. lun. p. cult. și educ. pop. Timișoara. Nr. 2, a. 1;

«Cele 3 Crișuri», a. VI, Nr. 2;

«Gândul nostru», Iași, a. III. Nr. 11—12;

R. Căndea: *Mitropolitul Vladimir Repta*. (Cernăuți, 1924);

Ion I. Nistor: *Românii transnistreni*. (Extras din «Codrul Cosminului», Cernăuți, 1925, aceeaș editură);

Leca Morariu: *Institutorul Creangă* (cu 15 clișee) (Reprod. din «Glasul Bucovinei» — aceeaș editură) 30 lei.

Ioan Georgescu, (prof. Constanța): *15 ani de trașumanța în țările române (1782—1797)* — repriviri și constatări. (Cernăți 1925, edit. «Glasul Bucovinei».) — Acelaș autor: *Un martir al datoriei către țară: Episc. Demetriu Radu*, (extras din «Analele Dobrogei», a. V — tip. tot în Cernăuți);

Dr. H. Petra-Petrescu: *Se 'ntreabă mintea sântoasă..* Câteva întrebări foarte îndreptățite, pentru minoritarii și connaționali noștri. Sibiu, 1925. «Dacia Traiană» (160 pag.).